

Univerzitet u Sarajevu

Filozofski fakultet

Odsjek za romanistiku

Katedre za francuski jezik i književnost i italijanski jezik i književnost

**Morfološko-sintaksička analiza prijevoda na italijanski
jezik romana Ive Andrića *Na Drini ćuprija***

Završni magistarski rad

Studentica: Irena Pejak

Mentorica: prof. dr. Nermina Čengić

Sarajevo, rujan 2021.

SADRŽAJ

ABSTRAKT	4
1. Uvod	6
2. O Andrićevom romanu <i>Na Drini ćuprija</i> i njegovim prijevodima na italijanski jezik	8
3. Morfološka analiza prijevoda na italijanski jezik romana Ive Andrića <i>Na Drini ćuprija</i>	10
3.1. Morfološka analiza prijevoda turcizama na italijanski jezik.....	10
3.1.1. Prijevod naziva naselja, građevina i njihovih izvedenica.....	11
3.1.2. Prijevod titula, činova i pojmova vezanih za tursku upravu	14
3.1.3. Prijevod sakralne leksike	17
3.1.4. Prijevod ostalih pojmova	18
3.1.5. Prijevod turske leksike vezane za novac i mjere	20
3.1.6. Prijevod turskih čestica	21
3.2. Morfološka analiza prijevoda germanizama	22
3.3. Morfološka analiza prijevoda vlastitih imenica, nadimaka i toponima	24
3.4. Morfološka analiza prijevoda nekih općih imenica i glagola.....	26
3.5. Morfološka analiza prijevoda nekih pridjeva i čestica	28
3.6. Morfološka analiza prijevoda sintagmi i lokucija	30
4. Sintaksička analiza prijevoda na italijanski jezik romana Ive Andrića <i>Na Drini ćuprija</i>	33
4.1. Sintaksička analiza prijevoda glagolskih vremena	33
4.1.1. Prijevod prezenta	34
4.1.2. Prijevod perfekta	36
4.1.2.1. Prijevod prošlog nesvršenog vremena.....	36
4.1.2.2. Prijevod prošlog svršenog vremena	38
4.1.3. Prijevod futura	40
4.2. Sintaksička analiza prijevoda aspekatskim glagolima	40

4.2.1. <i>Prendere a</i>	41
4.2.2. <i>Stare per</i>	42
4.2.3. <i>Continuare a</i>	42
4.3. Sintaksička analiza prijevoda nekih priloga i priložnih oznaka	43
5. Morfološko-sintaksička analiza nekih odstupanja u prijevodu	44
5.1. Neprevedeni dijelovi teksta	46
6. Zaključak	48
7. Literatura	50

ABSTRAKT

Ovim radom pokušat ćemo pridonijeti dosadašnjoj analizi dvaju prijevoda na italijanski jezik romana Ive Andrića *Na Drini ćuprija* (*Il ponte sulla Drina*). Budući da se radi o analizi prijevoda sa srpskohrvatskog na italijanski jezik koji su tipološki različiti, postavlja se pitanje kako riješiti morfološko-sintaksičku složenost u prijevodu. Tu složenost ćemo uočiti tako što ćemo izdvojiti različite primjere iz romana *Na Drini ćuprija* uspoređujući morfološko-sintaksičke specifičnosti s njihova dva prijevoda na italijanski jezik koja su uradili Bruno Meriggi i Dunja Badnjević. Najprije ćemo se baviti morfološkom analizom, a u drugom dijelu rada bavit ćemo se sintaksičkom analizom, kako bismo na kraju analizirali neke razlike u prijevodima. Andrićev stil je takav da većinom pripovijeda u prošlom vremenu u trećem licu, ali povremeno radnju prebacuje u sadašnje vrijeme, što navodi prevoditelje na to da osim leksike i sami prilagođavaju glagolska vremena, što ćemo i vidjeti na osnovu izdvojenih primjera u ovome radu.

Ključne riječi: *prijevod, analiza, morfologija, semantika*

ABSTRACT

With this paper, we will try to contribute to the current analysis of two translations into Italian of Ivo Andrić's novel *The Bridge on the Drina* (*Il ponte sulla Drina*). Since this is an analysis of translations from Serbo-Croatian into Italian that are typologically different, the question arises how to solve the morphological-syntactic complexity of the translation. We will notice this complexity by extracting different examples from the novel *The Bridge on the Drina* by comparing morphological-syntactic specifics with their two translations into Italian that were made by Bruno Meriggi and Dunja Badnjević. We will first engage in morphological analysis, and in the second part of the paper we will engage in syntactic analysis, in order to finally analyze some differences in translations. Andrić's style is such that he narrates most of the time in the past tense in the third person, but occasionally shifts the action to the present tense, which leads translators to adapt verb tenses in addition to vocabulary, which we will see based on isolated examples in this paper.

Keywords: *translation, analysis, morphology, semantics*

ASTRATTO

Con questa tesi cercheremo di contribuire all'analisi fatta finora che riguarda le due traduzioni in italiano del romanzo di Ivo Andrić *Il ponte sulla Drina*. Trattandosi di un'analisi di traduzioni dal serbo-croato all'italiano che sono tipologicamente diverse, si pone il problema su come risolvere la complessità morfologico-sintattica della traduzione. Noteremo questa complessità estraendo diversi esempi dal romanzo *Il ponte sulla Drina* confrontando le specificità morfologico-sintattiche con le loro due traduzioni in italiano realizzate da Bruno Meriggi e Dunja Badnjević. Ci occuperemo prima dell'analisi morfologica, e nella seconda parte della tesi ci occuperemo dell'analisi sintattica, per analizzare infine alcune differenze nelle traduzioni. Lo stile di Andrić è tale che narra prevalentemente al passato in terza persona, ma occasionalmente sposta l'azione al presente, il che porta i traduttori ad adattare anche i tempi verbali e non solo gli elementi lessicali, che vedremo sulla base di esempi individuati in questa tesi.

Parole chiave: *traduzione, analisi, morfologia, semantica*

1. Uvod

Tema ovoga magistarskoga rada je „Morfološko-sintaksička analiza prijevoda na italijanski jezik romana Ive Andrića *Na Drini ćuprija*“. Kao što i sam naslov govori, u ovom radu ćemo se baviti morfološko-sintaksičkom analizom dvaju prijevoda na italijanski jezik sa srpskohrvatskog koje su uradili Bruno Meriggi 1960. godine i Dunja Badnjević 2001. godine. Kada govorimo konkretno o korpusu, bavit ćemo se analizom prijevoda pet poglavlja (od osmog do dvanaestog poglavlja). U radu ćemo koristiti pojam „srpskohrvatski“ koji kao zajednički jezik obuhvaća srpska i hrvatska govorna područja Andrićevog vremena, a danas podrazumijeva bosanski, hrvatski i srpski jezik. Da bi ova analiza bila što preglednija i jasnija, primjeri su odvojeni u tekstu i ispred svakog primjera nalazi se početno slovo autora djela Andrića, i dvaju prevoditelja: A (Andrić), B (Badnjević) i M (Meriggi).

Kako bismo što uspješnije uradili ovu analizu, najprije ćemo ukratko reći nešto općenito o Andrićevom romanu *Na Drini ćuprija* i njegovim prijevodima na italijanski jezik, a potom ćemo započeti konkretnu analizu, počevši s onom morfološkom. Morfološku analizu podijelit ćemo na nekoliko segmenata, od kojih najveći dio zauzima morfološka analiza prijevoda turcizama na italijanski jezik. Turcizmi su posuđenice preuzete iz turskog jezika koje su u srpskohrvatskom uvelike zastupljene i prihvaćene u standardnom jeziku, stoga je bitno naglasiti da ovaj roman obiluje turcizmima te ćemo se samim time pozabaviti analizom prijevoda istih koja je i više nego zanimljiva. U tu analizu uključit ćemo prijevod pojmova vezanih za gradnju i nastambe, prijevod titula, činova i pojmova vezanih za tursku upravu, prijevod sakralne leksike, leksike vezane za novac i mjere te ćemo se pozabaviti i nekim prijevodima ostalih pojmova i najučestalijih čestica. Nakon analize prijevoda turcizama, analizirat ćemo i prijevode nekih germanizama kao što su: *vlah*, *Švabo*, *krajcar* i *tropa*, a potom ćemo obratiti pažnju na prijevode nekih općih i vlastitih imenica, nadimaka, toponima, glagola, pridjeva i čestica. Nakon ove analize, proučit ćemo prijevode složenijih elemenata poput sintagmi i lokucija.

U drugom dijelu rada bavit ćemo se sintaksičkom analizom prijevoda romana *Na Drini ćuprija* u koju ćemo uključiti sintaksičku analizu prijevoda glagolskih vremena (prezent, perfekt i futur), sintaksičku analizu prijevoda aspekatskim glagolima (*prendere a*, *stare per* i *continuare a*) te sintaksičku analizu prijevoda priloga i priložnih oznaka. Na kraju rada govorit ćemo o morfološko-sintaksičkoj analizi nekih odstupanja u prijevodu kao što je slučaj

dodavanja u prijevodu dijelova kojih nema u izvornom tekstu te izostavljanja dijelova teksta koji postoje u izvornom tekstu.

Cilj ovoga rada je zapravo pokušati morfološko-sintaksičkom analizom utvrditi jesu li prevoditelji uspjeli prepoznati jezične registre bosanskohercegovačke kulture u Andrićevom romanu *Na Drini ćuprija*, te jesu li uspjeli pronaći dobra i adekvatna rješenja u italijanskoj kulturi kako bi čitatelju bilo jasno o čemu se radi i kako bi shvatio poruku koju Andrić želi poslati. Andrićev jezik i stil vrlo su složeni, njegove rečenice su duge, kompleksne, imaju svoj tok, preciznost i koherentnost, te ćemo upravo kroz njih primijetiti koje su to razlike u prijevodima među kojima, osim jaza od četrdeset godina, postoje dva različita stila i načina prevođenja.

2. O Andrićevom romanu *Na Drini ćuprija* i njegovim prijevodima na italijanski jezik

Roman *Na Drini ćuprija* jedan je od najpoznatijih romana bosanskohercegovačkog, hrvatskog i srpskog pisca Ive Andrića napisan 1945. godine. Radnja ovog povijesnog romana smještena je u Višegradu i vezana je za most Mehmed-paše Sokolovića na rijeci Drini. Sama radnja traje četiri stoljeća, od 1516. do 1914. godine, i opisuje okupacije u toj regiji, počevši od Osmanlija pa sve do Austrougara, posebno naglašavajući živote, sudbine i odnose lokalnog stanovništva, a pripovijedanje završava upravo u jednoj godini, 1914., koja je temeljna za povijest Europe i svijeta, a također i za autorovu priču. Claudio Pennisi (2021) u svom članku „Ivo Andrić e il ponte sulla Drina“ pokušava definirati žanr kojem pripada roman *Na Drini ćuprija* objašnjavajući da Andrićevo djelo oscilira između povijesnog romana i epa, filtrirajući protok vremena kroz leću fikcionaliziranog pripovijedanja i širenja priče koja teži sada realnom sada fantastičnom. Andrić u svojoj knjizi spaja tradiciju zapadne fantastike s istočnjačkim basnama, olujnim događajima slavenskih naroda te s mudrošću arapskog i islamskog svijeta. Baš poput mosta preko rijeke Drine, Andrić povezuje dva susjedna svijeta, dvije različite i oprečne, ali komplementarne kulture¹.

Povijest mosta također je povijest bosanskog grada i Andrić polazi od ove pretpostavke crtajući povijesnu fresku koja traje četiri stoljeća i pokriva događaje u Višegradu, njegove stanovnike i sam most koji 1914. godine gubi svoj stari oblik, nastaje praznina između šestog i osmog stupa, obale više nisu ujedinjene, lukovi su usitnjeni, podijeljeni, baš kao i ostatak svijeta uokolo; i upravo tu, na kraju sna, gdje umire iluzija koja je stoljećima imala oblik i zapravo bila opipljiva stvarnost, na nezaboravnom mjestu susreta i suživota, završava Andrićev veliki roman.

Kada govorimo o prijevodima romana *Na Drini ćuprija* sa srpskohrvatskog na italijanski jezik (*Il ponte sulla Drina*), znamo da postoje dvije verzije prijevoda i to prva objavljena 1960. i druga 2001. godine. Prvi prijevod uradio je Bruno Meriggi (1960.), koji se pokušao na najbolji mogući način izboriti s Andrićevim jedinstvenim i grandioznim načinom opisivanja složenih događaja s povijesno-kulturne i jezične točke gledišta. Jasmin Džindo u svojoj knjizi *Jedan roman - Dva prijevoda* (2011) naglašava kako ne smijemo previdjeti činjenicu da je Meriggi ovo značajno djelo preveo u razdoblju u kojem tehnička podrška i razni programi za prevođenje nisu bili dostupni, a bez kojih današnji „moderni“ prevoditelj

¹ Pennisi, 2021, url: <https://culturificio.org/1868-2/> [posljednji pristup: 10. lipnja 2021.]

nije u stanju zamisliti svoj proces prevođenja (Džindo, 2011: 17). Samim time, postojanje druge verzije prijevoda Dunje Badnjević iz 2001. godine, uz prijevod Brune Meriggija, nije umanjilo vrijednost prvog, čak i ako svaki novi prijevod u određenom smislu izgrađuje novi identitet romana. Stoga se iza te potrebe za novijim ili modernijim prijevodima ne krije skrivena obmana ili varanje čitatelja već težnja za različitim, jer su se vrijeme, ideologija i znanje neprestano mijenjali i mijenjaju se.

Glavni problem u prijevodu tiče se samih pojmova, i to ne zbog činjenice da ne mogu značiti isto u kulturama koje se međusobno jako razlikuju, već zbog činjenice da sami pojmovi ne znače isto danas i u prošlosti. Zbog toga je potrebno prijeći jezične granice da bismo dosegli srž elementarnog koncepta, odnosno razumjeli izvornu ideologiju. Nužno je poći od ideoloških, smislenih osnova, ne gubeći iz vida cilj, da bi se rekonstruirao roman, jer prijevod je upravo to - rekonstrukcija.

3. Morfološka analiza prijevoda na italijanski jezik romana Ive Andrića *Na Drini ćuprija*

Kako bismo se bavili morfološkom analizom prijevoda sa srpskohrvatskog na italijanski jezik, najprije moramo utvrditi što je to morfologija. Dževad Jahić u *Gramatici bosanskoga jezika* navodi da je morfologija „dio gramatike koji se bavi vrstama, oblicima i tvorbom riječi“ (Jahić et al., 2000: 173). Naziv na b/h/s jeziku – „morfologija“, kao i onaj na italijanskom – „morfologia“ potječu od grčkih riječi *morphe* što znači „oblik“ i *logos* što znači „nauka, riječ, govor“. Stoga možemo zaključiti da je morfologija gramatičko-lingvistička disciplina koja se bavi mehanizmima koji reguliraju strukturu riječi. Bavi se procesima koji su uključeni u tvorbu i preobrazbu riječi koja je sastavljena od jednog ili više morfema, a koji su temeljna jedinica morfološke analize, odnosno najmanji element koji nosi značenje.

Sada kada znamo što je predmet istraživanja morfologije, možemo vidjeti kako se ista primjenjuje u analizi prijevoda. Budući da se radi o analizi prijevoda sa srpskohrvatskoga na italijanski jezik koji su tipološki različiti, razumljivo je to da će postojati morfološke razlike koje će utjecati i na ostale čimbenike u prijevodu, iako se pojavljuju i određene sličnosti.

Talijanski jezik pripada skupini romanskih jezika kao i francuski, španjolski, portugalski i rumunjski. Premda je podrijetlom udaljen od skupine slavenskih jezika, talijanski pokazuje u odnosu prema hrvatskom znatne tipološke sličnosti, osobito na području izgovora i pisma, a tako i u sintaksi, dok su razlike znatne u morfologiji i frazeologiji (Jernej, 1995: 5).

U nastavku rada proučavat ćemo prijevode raznih morfoloških segmenata poput imenica, glagola, pridjeva i čestica. Kada govorimo o imenicama pažnju ćemo obratiti naročito na posuđenice iz turskog i njemačkog jezika. Nakon analize ovih promjenjivih i nepromjenjivih vrsta riječi, analizirat ćemo i prijevod sintagmi i lokucija i utvrditi jesu li iste prevedene na odgovarajući način ili je pak došlo do nekih pogreški u prijevodu.

3.1. Morfološka analiza prijevoda turcizama na italijanski jezik

U ovome dijelu rada bavit ćemo se analizom prijevoda turcizama na italijanski jezik. Turcizmi se na području Balkana pojavljuju još od XIV. stoljeća (Filan, 2014: 151) za vrijeme osmanske dominacije i od tada postaju neizostavan dio svih jezika koji su se govorili na tom području, uključujući i Bosnu i Hercegovinu. Veza između srpskohrvatskog i turskog jezika

postaje nerazdvojna u svim onim područjima vezanim za osmanske osvajače, a to se odnosi na terminologiju vezanu za državnu upravu, vojsku, pravosudni sustav, trgovinu, kuhinju itd. i na taj način turski jezik ostaje ukorijenjen u srpskohrvatskom. Turkolog Selçuk Kırbaç (2013: 28) tvrdi da se leksika bilo kojeg jezika odvija derivacijom i posuđivanjem. Zato kada govorimo o turcizmima u srpskohrvatskom jeziku, znamo da su se oni tu zadržali zbog ratova i migracija, a mnogi turcizmi korišteni u romanu *Na Drini ćuprija* zapravo su u turski jezik došli iz arapskog ili perzijskog jezika. Turski jezik je u Bosni i Hercegovini postao poseban idiom koji pripada balkanskim dijalektima turskog jezika i u Bosni i Hercegovini koristio se isključivo kao oblik usmene komunikacije između neturskih podanika s osmanskim vlastima. „Ovaj je idiom korišten kao neka vrsta filtra za fonološku prilagodbu turskih riječi prije nego što su ušle u srpskohrvatski jezik“ (Ban, Matovac, 2012: 158).

U sljedećim dijelovima rada proučit ćemo neke od turcizama koje Andrić koristi u svom romanu *Na Drini ćuprija*, te kako su iste na italijanski jezik preveli Bruno Meriggi i Dunja Badnjević. Vidjet ćemo koje su ekvivalente u prijevodu ponudili prevoditelji, a uvidjet ćemo i koje su turcizme odlučili zadržati na italijanskom jeziku na koji turski jezik nije imao utjecaja.

3.1.1. Prijevod naziva naselja, građevina i njihovih izvedenica

Prvi elementi čije ćemo prijevode analizirati u ovome radu jesu prijevodi naziva naselja, građevina i njihovih izvedenica koje su iz turskog jezika ušle u srpskohrvatski, a to su imenice: *kapija*, *kasaba*, *konak*, *čaršija*, *kasabalija*, *komšija* itd.

A: *Nisu samo ratovi, kuge i seobe toga vremena [...] prekidali život na **kapiji**.* (p. 120)

B: *Non furono solo le guerre, gli esodi e le epidemie ad abbattersi in quell'epoca [...] interrompendo per qualche tempo la vita sulla **kapija**.* (p. 696)

M: *Non furono solo le guerre, le pestilenze e le migrazioni di quel tempo [...] a interrompere la vita sulla "**porta**".* (p. 147)

Kada govorimo o posuđenicama u srpskohrvatskom jeziku i njihovom prijevodu na italijanski jezik, možemo uočiti da se njihovo poimanje uvelike razlikuje kod dvaju prevoditelja. Prevoditeljica Badnjević je u svom prijevodu zadržala turcizam „kapija“ (tur. *kapı*) koji se u srpskohrvatskom jeziku u potpunosti „udomaćio“ i postao njegov sastavni dio kako u govornom tako i u pisanom jeziku, a predstavlja velika ulazna vrata u kuću ili dvorište, dok u nekim slučajevima može predstavljati i ulaz u grad. Zbog te specifičnosti, prevoditeljica je

odlučila zadržati izvorni oblik riječi koji govorniku italijanskog jezika može biti nerazumljiv, dok se prevoditelj Meriggi odlučio za prijevod „porta“, koji je zadržao pod znakom navodnika, kako bi naglasio da se u izvornom tekstu ne radi o riječi „vrata“ u njihovom primarnom obliku već o posuđenici koju nije moguće prevesti na italijanski jezik.

A: — *Vala, tako je, **komšija**, — [...] (p. 155)*

B: “*Dici bene, **vicino**” [...] (p. 736)*

M: “*È così, perdinci, “**vicino**” [...] (p. 190)*

Drugi primjer koji ćemo analizirati je turcizam „komšija“ (tur. *komşu*) koji označava osobu koja živi i stanuje u blizini druge. „Komšija“ je turcizam uvelike ukorijenjen u srpskohrvatski jezik i njegovo značenje je toliko rašireno da je sama imenica postala skoro pa sinonim za „susjeda“. Jedino moguće rješenje na italijanskom jeziku jeste „vicino“ koje su oba prevoditelja iskoristila, samo je Meriggi tu imenicu zadržao pod znakom navodnika kako bi čitatelju bilo jasnije da se ipak radi o nekoj posuđenici koja nema izvorni ekvivalent.

A: *Ali dokoni i podnimljeni **kasabalije** sa zida nisu u stvari ni gledali tu reku [...] (p. 120)*

B: *In realtà **gli oziosi cittadini della kasaba** chini sul muretto non guardavano quel fiume [...] (p. 696)*

M: *Ma **i cittadini oziosi** i quali si sporgevano dal muro non guardavano neppure il fiume [...] (p. 147)*

U ovom primjeru vidimo da je prevoditelj Meriggi preveo „kasabalije“ samo kao „i cittadini“, ne objašnjavajući da su oni zapravo stanovnici kasabe vjerojatno zato što je smatrao da nije potrebno dodavati riječ „kasaba“ koja je Italijanima nerazumljiva jer ne postoji odgovarajući ekvivalent na italijanskom jeziku. Imenica „kasaba“ je još jedan turcizam u srpskohrvatskom jeziku koji označava grad ili gradić orijentalnog karaktera, a potječe od arapske riječi „qaşaba“ koja preko turskog jezika dopire do srpskohrvatskog. Samim tim, kako bi bila što vjernija izvornom tekstu, prevoditeljica Badnjević odlučuje se za prijevod „i cittadini della kasaba“.

A: *Ali stranieri su izvodili dalje svoje radove [...] na sve veće iznenađenje i čuđenje **kasabalija**. (p. 167)*

B: *Tuttavia gli stranieri proseguivano i loro lavori [...] suscitando sempre maggiore sorpresa e meraviglia tra **la gente della kasaba**. (p. 750)*

M: *Eppure gli stranieri continuarono a effettuare i loro lavori [...] suscitando **nei višegradesi** sorprese e meraviglie sempre maggiori [...] (p. 205)*

Za razliku od prethodnog primjera u kojem je „kasabalije“ preveo samo kao „i cittadini“, u ovom primjeru vidimo da se Meriggi odlučio za imenicu „i višegradesi“ što bi označavalo stanovnike Višegrada, a ne obične građane. Prevoditeljica Badnjević je zadržala skoro pa istu sintagmu, s tim što je imenicu „i cittadini“ zamijenila imenicom „la gente“.

U ova dva navedena primjera vidjeli smo da Badnjević „kasabalije“ prevodi kao „i cittadini della kasaba“, odnosno „la gente della kasaba“, a Meriggi kao „i cittadini“, odnosno „i višegradesi“. Samim time bismo pomislili da će Badnjević imenicu „kasaba“ prevesti ili imenicom „città“ kao što čini Meriggi, ili da će zadržati izvorni morfološki oblik riječi „kasaba“. Međutim, ona je odlučila jedan turcizam prevesti drugim turcizmom — „čaršija“ (tur. *çarşı*) koji ima slično značenje, a to je „ulica ili trg u kojem se odvija glavni trgovački i društveni život“ (Škaljić, 1989: 165).

A: *Isto kao imućniji ljudi sa Veljeg Luga, i oni imaju u kasabi svoje magaze [...] (p. 125)*

B: *Come i più ricchi abitanti di Velji Lug anche loro hanno i magazzini nella čaršija [...] (p. 702)*

M: *Cosí come i piú ricchi abitanti di Velji Lug, anche loro hanno in città i loro magazzini [...] (p. 154)*

A: *On ima »magazu« u čaršiji [...] (p. 122)*

B: *Possiede un magazzino nella čaršija [...] (p. 698)*

M: *Possiede nel mercato un “magazzino” [...] (p. 149)*

Za razliku od prethodnog primjera, u ovom primjeru pak imamo turcizam „čaršija“ (tur. *çarşı*) u izvornom Andrićevom tekstu. Ovaj turcizam potječe od perzijske riječi *čārsū* što znači „četverostran“. Budući da je „čaršija“ zapravo određena ulica ili trg u kojem se odvija kako trgovački tako i društveni život nekog grada, zaključit ćemo da su oba prijevoda točna, iako su potpuno različiti. Prevoditeljica je u ovom slučaju zadržala izvornu riječ, koju je iskoristila i kako bi prevela imenicu „kasaba“, dok se prevoditelj odlučio za imenicu „mercato“ koja je po značenju bliža govornicima italijanskog jezika, a nosi isto značenje kao i čaršija, a to je „tržnica, tržište, bazar“ (Škaljić, 1989: 165).

A: *Podignut je novi konak [...] (p. 166)*

B: *Fu costruito un nuovo Konak [...] (p. 749)*

M: *Fu costruito un nuovo konak (1) [...] (p. 204)*

Turcizam „konak“ (tur. *konmak*: *odsjesti, biti gost*) označava primiti nekoga na noćenje, a može označavati i zgradu, kuću ili dom. Budući da imenica nema odgovarajući ekvivalent na italijanskom jeziku, prevoditelji su zadržali izvorni morfološki oblik. Meriggi je uz to dodao i fusnotu kako bi čitateljima dodatno pojasnio značenje riječi, a fusnota glasi: „Edificio adibito nei paesi turchi a sede di pubblici poteri.“². Kada govorimo o prijevodu Dunje Badnjević, primjećujemo da imenica počinje velikim početnim slovom što mijenja značenje riječi jer „konak“ predstavlja „kuću“ i „dom“, dok je „Konak“ zgrada u Sarajevu u kojoj borave visoki strani gosti.

3.1.2. Prijevod titula, činova i pojmova vezanih za tursku upravu

U ovom dijelu rada proučit ćemo na koji način su prevoditelji preveli titule, činove i pojmove vezane za tursku upravu, kao na primjer imenice: *kadija*, *beg*, *mulazim*, *muktar*, *muftija*, *mutevelija*, *hodža*, *šeh*, *ućumat* itd. uz još nekoliko turcizama koji su bili zanimljivi za analizu.

A: [...], *nego na tom kratkom i žalosnom komadiću druma koji vodi od meščeme u kojoj će kadija privenčati za Mustajbegova sina [...]* (p. 130)

B: [...], *ma solo sul breve triste tratto che porta dalla meščema, dove il kadija la sposerà con il figlio di Mustay-bey [...]* (p. 707)

M: [...], *ma su quel breve e penoso tratto di strada che porta dalla meščema(1), dove il cadí la sposerà al figlio di Mustajbeg [...]* (p. 159)

Prvi element koji ćemo analizirati u ovom primjeru je turcizam „meščema“ (tur. *mahkeme*) koja je sačuvana u oba prijevoda u izvornom obliku i označava sudnicu. U prvom je prijevodu Meriggi dodao napomenu u fusnoti: „Ufficio dove il cadí giudica e celebra matrimoni.“³, kako bi bolje pojasnio o čemu se radi i kako bi tekst približio italijanskom čitatelju, dok prevoditeljica Badnjević nije dala nikakva objašnjenja, zadržavši samo izvornu imenicu. Osvrnut ćemo se i na imenicu „kadija“. Prevoditelj Meriggi pronašao je pravi italijanski ekvivalent za imenicu „kadija – cadí“ (tur. *kadı* ← arap. *qāṭi* (n) ← *qḍy*: *suditi*), što bi mogao biti bolji izbor, jer je na taj način italijanskom čitatelju razumljiviji tekst. Prevoditeljica je pak zadržala izvornu imenicu „kadija“ koja nekim italijanskim čitateljima možda nije razumljiva. Posljednji element koji ćemo analizirati je pravopis imenice „Mustajbeg“. Prevoditelj Meriggi

² Zgrada koja se koristi u turskim zemljama kao sjedište javnih vlasti.

³ Ured u kojem kadija sudi i slavi vjenčanja.

sačuvao je izvorni oblik imenice „Mustajbeg“ za koji bi italijanski čitatelji mogli pomisliti da je to jednostavno osobna imenica, bez prepoznavanja tursko-osmanske titule „beg“. Prevoditeljica Badnjević je samim tim italijanizirala imenicu „Mustay-bey“, koja na taj način postaje razumljivija.

A: *Tu ga je primetio jedan ribar i odmah otišao i prijavio stvar **mulazima**. Malo posle stigao je mulazim sa **muktarom**, ribarom i Salkom Ćorkanom.* (p. 132)

B: *La trovò un pescatore e andò subito a informare **il capo della polizia** che poco dopo giunse sul posto accompagnato dal **muktar**, dal pescatore e da Salko il Guercio.* (p. 709)

M: *Qui lo notò un pescatore che andò subito a riferire la cosa al **mulazim** (1). Questi giunse poco dopo, accompagnato dal **muktar** (2), dal pescatore e da Salko Ćorkan.* (p. 162)

Ovaj primjer nam pak pokazuje na koji su način prevoditelji preveli turcizme „mulazim“ i „muktar“. „Mulazim“ je turcizam koji u srpskohrvatskom jeziku označava komandira policije (Škaljić, 1989: 647), a istim se značenjem vodila i prevoditeljica Badnjević kada je imenicu „mulazim“ prevela sintagmom „il capo della polizia“, što je ujedno mnogo razumljivije italijanskom čitatelju. Prevoditelj Meriggi je pak odlučio zadržati izvorni morfološki oblik „mulazim“, no kako bi čitatelju sve bilo jasno, dodao je objašnjenje u fusnoti da se radi o komandiru policije, odnosno „capo della polizia“. Drugi turcizam koji pronalazimo u ovom primjeru je „muktar“ (tur. *muhtar* ← arap. *muḥtār*) koji označava najvišeg nosioca vlasti u gradu, selu ili manjoj upravnoj jedinici. Budući da se radi o turcizmu koji italijanskom čitatelju nije razumljiv, očekuje se da prevoditelj na neki način pobliže objasni to značenje svojim prijevodom, bilo apozicijom, bilo fusnotom. U prijevodu Brune Meriggija vidimo da se prevoditelj odlučio za objašnjenje u fusnoti („capo di quartiere cittadino“⁴) zadržavajući izvorni morfološki oblik u prijevodu. Za razliku od Brune Meriggija, prevoditeljica Badnjević je samo zadržala izvorni oblik imenice „muktar“ bez ikakvog dodatnog objašnjenja.

A: *[...] najstariji član njihove kuće bio je **mutevelija**, [...] čuvar i upravljač **Mehmedpašinog** vakufa u kasabi.* (p. 135)

B: *[...] il membro più anziano della loro famiglia era stato **mutevelija**, custode e amministratore del Vakuf di **Mehmed-pascià** a Sarajevo.* (p. 713)

M: *[...] il più anziano membro della loro casa era stato **mutevelija**, il custode e l'amministratore del vakuf lasciato da **Mehmed Pascià** alla cittadina.* (p. 165)

⁴ Pročelnik gradske četvrti.

Turcizam „mutevelija“ (tur. *mütevelli* ← arap. *mutāwālli*) označava upravitelja vakufa. U ovom primjeru vidimo da su oba prevoditelja odlučila zadržati izvornu verziju jer ne postoji italijanski ekvivalent. Drugi bitan element ovog primjera je prijevod titule „paša“. Ovaj turcizam (tur. *paşa* ← *başa*) koji označava guvernera pokrajine u Osmanskom Carstvu je titula koja ima svoj ekvivalent u italijanskom jeziku, a to je imenica „pascià“. I Dunja Badnjević i Bruno Meriggi iskoristili su tu imenicu u svojim prijevodima. Međutim, Meiggi je u svojem prijevodu „Pascià“ napisao velikim početnim slovom, što ukazuje na to da se ne radi o tituli već o prezimenu.

A: *Ali misao da **hodžu** treba prikovati na kapiji bila je bačena [...]* (p. 143)

B: *Ma l'idea che si dovesse inchiodare **l'hodža** sulla kapija era ormai nell'aria [...]* (p. 721)

M: *Ma l'idea che bisognasse inchiodare **l'imano** sulla "porta" era stata lanciata [...]* (p. 175)

Turcizam „hodža“ (tur. *hoca*, *hace* ← perz. *ḥāḡe*) označava učenu osobu ili vjeroučitelja u medresi. Bruno Meriggi je u svom prijevodu iskoristio italijanski ekvivalent „imano“, dok je Dunja Badnjević odlučila zadržati izvorni morfološki oblik „hodža“.

A: *Neko od kasabalija mu je kazao za muslimansko narodno verovanje o **šeh-Turhaniji** [...]* (p. 141)

B: *Qualcuno della kasaba gli aveva parlato dell'antica credenza popolare musulmana secondo la quale **lo sceicco di Turhanija** [...]* (p. 720)

M: *Uno degli abitanti della cittadina gli aveva riferito l'antica credenza popolare musulmana di **šeh-Turhanija** [...]* (p. 173)

U ovom primjeru proučit ćemo prijevod turcizma „šeh“ (tur. *şeyh* ← arap. *šayḥ*: *starac*, *starješina*) što označava poglavara tekije ili prvaka derviškog reda. Prevoditeljica je u ovom slučaju iskoristila italijaniziranu prilagođenu verziju „sceicco“ koja je pak nastala od ranije korištene verzije riječi „shaikh“. U italijanskom jeziku ovaj pojam, uz prvotno značenje „starac“, označava i „poglavicu“ (plemena, sela, vjerskog bratstva), a zatim i školskog učitelja, profesora ili istaknutu osobu u islamskim znanostima, voditelja škole u religijskim ili filološkim disciplinama. Kao što možemo vidjeti, imenica „šeh“ je osim u srpskohrvatskom, proširena i u italijanskom jeziku, što pak prevoditelja Meriggija nije navelo na to da koristi italijansku verziju, već je on zadržao izvorni morfološki oblik „šeh“.

A: *Fenjere je čistio, punio i palio visoki Ferhat, [...] koji je dotada posluživao u ućumatu, [...]* (p. 169)

B: *I lampioni venivano puliti, riempiti e accesi da Ferhat, lo spilungone, [...] che fino allora aveva lavorato per il municipio, [...]* (p. 752)

M: *I lampioni venivano puliti, riempiti e accesi dall'alto Ferhat, [...] che fino ad allora aveva prestato servizio nel distretto, [...]* (p. 207)

Idući element koji ćemo analizirati jeste prijevod turcizma „ućumat“ (tur. *hükümet*; ar. *ḥukūma*) što može značiti „država, državna vlast, režim, uprava“ (Škaljić, 1989: 628), ali može označavati i zgradu u kojoj su smještene upravne vlasti neke države. Obzirom na to da se radi o turcizmu koji nema ekvivalent u italijanskom jeziku, Badnjević je kao svoje rješenje ponudila imenicu „il municipio“ što ima značenje „gradske vijećnice“, a Meriggi je iskoristio imenicu „distretto“ što znači „okrug“, „oblast“ i nije odgovarajući prijevod izvornoj Andrićevoj imenici.

3.1.3. Prijevod sakralne leksike

Kada govorimo o imenicama koje se tiču sakralne leksike, to su imenice koje su u srpskohrvatski jezik ušle preko islama i samim time su usko vezane za vjerski život bosanskohercegovačkog stanovništva i za običaje muslimana. To je prevoditelj navelo na to da se odluče za različita rješenja u prijevodu imenice *vakuf*.

A: *[...] najstariji član njihove kuće bio je mutevelija, čuvar i upravljač Mehmedpašinog vakufa u kasabi.* (p. 135)

B: *[...] il membro più anziano della loro famiglia era stato mutevelija, custode e amministratore del Vakuf di Mehmed-pascià a Sarajevo.* (p. 713)

M: *[...] il più anziano membro della loro casa era stato mutevelija, il custode e l'amministratore del vakuf lasciato da Mehmed Pascià alla cittadina.* (p. 165)

U ovom primjeru vidimo prijevod turcizma „vakuf“ (tur. *vakif*←arap.: *zaustaviti, zadržati*) što, u šerijatskom pravu, označava zakladu ili neko dobro što ga tko daje islamskoj vjerskoj zajednici ili humanitarnoj ustanovi. Kada znamo što zapravo predstavlja „vakuf“, možemo zaključiti da prijevod Dunje Badnjević nije odgovarajući. Prevoditeljica je „vakuf“ prevela kao „Vakuf“, tj. velikim početnim slovom što predstavlja topografski pojam za naselje u BiH. Prevoditelj Meriggi se u ovom slučaju bolje snašao tako što je zadržao izvornu verziju iako u

narednom primjeru možemo vidjeti da zapravo postoji sintagma na italijanskom jeziku koja je Italijanima razumljivija od pojma „vakuf“.

A: [...] *jer je most, bar građevinski, bio sastavni deo velikog i lepog **vakufa** kojim su oni upravljali [...]* (p. 136)

B: [...] *essendo esso parte integrale di quella grande e bella **opera pia** che loro avevano amministrato [...]* (p. 714)

M: [...] *dato che esso, almeno da un punto di vista architettonico, faceva parte integrale del grande e bel **vakuf** da loro anticamente amministrato [...]* (p. 166)

U drugom primjeru vidimo da je prevoditelj preveo „vakuf“ koristeći istu imenicu „vakuf“, a prevoditeljica je ovu imenicu savršeno prilagodila, prevodeći je kao „opera pia“, što znači isto što i „vakuf“, to jest, označava instituciju za pomoć i dobročinstvo.

3.1.4. Prijevod ostalih pojmova

U ovom dijelu analizirat ćemo prijevode nekoliko pojmova čiji nazivi potječu iz turskog jezika, a to su imenice: *direk*, *ćilim*, *feredža* i *čibuk*.

A: [...] *na kapiji čuči nepomičan Alihodža sa glavom priljubljenom uz **direk** [...]* (p. 144)

B: [...] *vi era solo Ali-hodža inginocchiato sulla kapija, immobile [...]* (p. 723)

M: [...] *sulla “porta” squittiva, immobile, Alihodža, con la testa attaccata **alla trave** [...]* (p. 176)

Turcizam „direk“ (tur. *direk*) označava gredu, stub ili drveni potporanj. Budući da se radi o još jednom turcizmu koji nema italijanski ekvivalent, prevoditeljica Badnjević je odlučila u potpunosti izostaviti tu imenicu u svojem prijevodu, dok se prevoditelj Meriggi odlučio za imenicu „trave“ koja nosi isto značenje kao i imenica „direk“, a to je „greda“, odnosno „balvan“.

A: [...] *dugačak turski **ćilim** jarkih boja [...]* (p. 149)

B: [...] *un lungo **kilim** turco dai colori vivaci [...]* (p. 729)

M: [...] *un lungo **tappeto** turco dai colori vivaci [...]* (p. 182)

Idući prijevod koji ćemo analizirati jeste prijevod turcizma „ćilim“ (tur. *kilim* ← perz. *kilīm*) što označava „prostirku ili tepih posebnog, orijentalnog stila i kvalitetnog načina tkanja“ (Škaljić, 1989: 193). Badnjević je odlučila zadržati italijaniziranu verziju turcizma

„kilim“ što na italijanskom jeziku zapravo označava obradu tepiha, ali i sam tepih, nastao tehnikom vezenja. Meriggi je ovaj turcizam preveo kao „tappeto“ što zapravo označava „tepih, sag, ćilim“ te je samim tim vrlo razumljivo i dobro rješenje u ovom kontekstu.

A: *Pod teškom novom **feredžom**, [...] Fata je posadena na konja [...]* (p. 131)

B: *Avvolta dalla pesante **feredža** nuova, **la mantella**, [...] Fata fu aiutata a montare su un cavallo [...]* (p. 708)

M: *Coperta dal pesante **scialle** nuovo [...] Fata fu fatta salire a cavallo [...]* (p. 160)

U ovom primjeru vidimo koja su to rješenja ponudili prevoditelji kada govorimo o još jednom turcizmu, a to je imenica „feredža“ (tur. *ferace* ← arap. *fārāğiyyä* ← *fārāğ*: *utjeha*, *tješenje*, *razveseljavanje*) koja, prema islamskom običaju, predstavlja dio ženske odjeće u obliku nekog ogrtača ili plašta. I u ovom je slučaju prevoditeljica zadržala izvorni oblik riječi „feredža“ dodavši objašnjenje „la mantella“ u obliku apozicije kako bi pojasnila da se radi o nekoj vrsti plašta, odnosno ogrtača. Za razliku od prevoditeljice Badnjević, Bruno Meriggi se odlučio za potpunu supstituciju samog turcizma te je isti preveo imenicom „scialle“ što znači „šal“ i prenosi sličnu poruku i sliku, no ne toliko preciznu kao prvi prijevod koji nam daje do znanja da se ipak ne radi o običnom šalu, već o tradicionalnom islamskom ogrtaču.

A: *[...] koji su dolazili da tu nad vodom popuše u miru i tišini svoj **čibuk** [...]* (p. 171)

B: *[...] che venivano alla kapija per fumarsi **la pipa** in pace e in silenzio sul fiume [...]* (p. 754)

M: *[...]che si recavano là per fumare un po' in pace **la loro pipetta** al di sopra dell'acqua [...]* (p. 209)

U ovom primjeru vidimo prijevod turcizma „čibuk“ (tur. *çubuk*) koji označava probušeni šuplji drveni tanji štap na koji se natakne lula kada se puši sjedeći. Badnjević je ovu imenicu prevela po značenju najbližom imenicom „la pipa“, što ustvari znači „lula“, jer u italijanskom jeziku ne postoji naziv za probušeni šuplji drveni štap na koji se natakne lula. Prevoditeljica je mogla eventualno apozicijom objasniti o čemu se točno radi, no u ovom bi kontekstu to naprosto bilo suvišno jer čitatelj već ima blisku sliku onoga što Andrić prenosi. Meriggi se kao i Badnjević vodio sličnom idejom, međutim, on se odlučio za imenicu „la pipetta“ čije prvo značenje nije „lula“ već „pipeta“ odnosno „kapaljka“, a može označavati i deminutiv riječi „pipa“⁵.

⁵ <https://www.treccani.it/vocabolario/pipetta> [posljednji pristup: 22. kolovoza 2021.]

3.1.5. Prijevod turske leksike vezane za novac i mjere

U ovom dijelu rada, analizirat ćemo prijevod turske leksike vezane za novac i mjere, a to su imenice: *pare*, *aršin*, *oka*, *dram* i *madžarija*.

A: [...] ali isto tako i na grošei **pare**, merili su na **aršin**, na **oke** i **dramove**, ali i na metar [...] (p. 164)

B: [...] ma anche con i Groschen e **la moneta locale**, misurava in **aršin**, in **oka** e in **dram**, ma anche in metri [...] (p. 746)

M: [...] ma anche **in grossi** e **pare**, si misurava in **aršin**, a **oka** e a **drama**, ma anche a metri [...] (pp. 200 - 201)

Prva imenica čiji ćemo prijevod analizirati je turcizam „pare“ (tur. *para* ← perz. *pāre*) koji označava novac, stoti dio dinara. Prevoditeljica se u ovom slučaju odlučila za sintagmu „la moneta locale“ kako bi čitatelju objasnila da se zapravo radi o „domaćem novcu“, tj. dinaru. Prevoditelj Meriggi je u ovom slučaju zadržao izvorni morfološki oblik imenice, budući da ekvivalent ne postoji u italijanskom jeziku.

Ostala tri turcizma „aršin“ (tur. *arşın*), „oka“ (tur. *okka* ← arap. *ūqiyyä*) i „dram“ (tur. *dirhem*), koji označavaju različite mjere za dužinu, težinu i tekućinu, su u oba prijevoda zadržali svoj izvorni morfološki oblik. Imenica „aršin“ ekvivalent je i na italijanskom jeziku, imenica „oka“ postoji i u obliku „occa“ koji više odgovara italijanskom fonetskom pismu, dok je imenica „dram“ ekvivalent i na italijanskom jeziku.

A: Bila je zdrava **madžarija**, tanka i gotovo bez težine [...] (p. 184)

B: Era un vero **fiorino ungherese**, fine e leggero [...] (p. 770)

M: Era **un zecchino ungherese** buono, sottile e quasi privo di peso [...] (p. 226)

Turcizam „madžarija“ (tur. *macariye*) je turski zlatnik koji je služio kao dio nakita. Imenica je tvorena od etnonima „Madžar“ (tur. *Macar*) na koji je dodan arapski sufiks „-iyyä“. Budući da se radi o još jednom primjeru turcizma koji nema ekvivalent, prevoditeljica Badnjević ga je odlučila prevesti imenicom „fiorino“ što znači „forinta“, odnosno može označavati i „mađarsku forintu“ bez dodavanja pridjeva „ungherese“. Meriggi je „madžariju“ odlučio prevesti kao „zecchino ungherese“ što u prijevodu znači „mađarski dukat“.

3.1.6. Prijevod turskih čestica

Čestice ili rječice su nepromjenjive riječi koje služe za oblikovanje ili preoblikovanje rečeničnoga sadržaja (Jahić et al., 2000: 302). Česticama se iskazuje govornikovo stajalište o onome o čemu se govori te se upotrebljavaju u oblikovanju neke tvrdnje. U nastavku ćemo stoga analizirati prijevod čestice *ama*, koja u turskom jeziku predstavlja zapravo negacijski veznik, dok se u srpskohrvatskom jeziku ustalila kao čestica, a analizirat ćemo i prijevod čestice *vala* korištene za pojačavanje smisla onoga o čemu se govori.

A:—*Ama, da zapalimo još po jednu [...] (p. 154)*

B: “*Vogliamo fumarcene ancora una [...] (p. 734)*

M: “*Avanti, fumiamo ancora una volta [...] (p. 187)*

Čestica „ama“ (tur. ← arap. *amma: ali, ipak*) ukorijenjena je u tadašnjem srpskohrvatskom jeziku kako u pisanom tako i u govornom obliku. Sama po sebi ima više funkcija, tako da je vrlo bitno znati prepoznati koju funkciju vrši kako bi ju se moglo pravilno prevesti sukladno kontekstu. „Ama“ može služiti za pojačavanje nečega što je već prethodno rečeno, može biti riječca pitanja, zapovijedanja ili čuđenja, kao i riječca kojom se kazuje nešto suprotno onome što je rekao ili učinio sugovornik. U ovom kontekstu koji nam je ponuđen, vidimo da se radi o riječci zapovijedanja smještenoj na sami početak diskursa. Kada znamo o čemu se zapravo radi, vidimo da je Bruno Meriggi ponudio jako dobro rješenje tako što je „ama“ preveo odgovarajućim usklikom „avanti“ koji nosi ton zapovijedi u sebi i odgovara samom kontekstu koji u biti nosi poruku „ma, hajmo zapalit' po još jednu“ ili „ajde da zapalimo po još jednu“, dok se Badnjević odlučila za rješenje „vogliamo fumarcene ancora una volta“, koje daje do znanja da je netko odlučan učiniti nešto, odnosno, u ovom slučaju, zapaliti još jednu cigaretu.

A: — *Vala, tako je, komšija, — [...] (p. 155)*

B: “*Dici bene, vicino” [...] (p. 736)*

M: “*È cosí, perdinci, “vicino” [...] (p. 190)*

Čestica „vala“ (tur. *vallah*) je čestica koja se koristi za pojačavanje smisla onoga o čemu se govori. Samim tim, ona nije u strukturi rečenice i nije vezana mjestom u rečenici. Nosi različita značenja, a u ovom slučaju može značiti: *doista, zaista, bogme, bogami*. Kada znamo smisao rečenice, razumljivo je rješenje prevoditeljice koja se odlučila za konstrukciju „dici bene“ koja svojim značenjem „dobro veliš/kažeš“ nosi istu poruku i smisao kao u „vala, tako je“. Meriggi se pak odlučio za konstrukciju „è cosí, perdinci“ koja sadrži eufemistički usklik

„perdinci“ koji se koristi umjesto „perdio“, a koristi se slično kao i usklik „perdiana“. Najčešće ga prevodimo kao: *prokletstvo, ti vrapca, čovječe, vidi tito* i sl. Budući da se u izvornom tekstu radi o regionalizmu, možemo zaključiti da i ovo rješenje odgovara kontekstu.

3.2. Morfološka analiza prijevoda germanizama

Germanizam je riječ njemačkog porijekla integrirana u drugi jezik kao posuđenica. Golubović (2007: 17) kaže da su u srpskohrvatskom jeziku kojim je pisao Andrić, germanizmi uvelike bili ustaljeni u jeziku da je skoro i nemoguće naći im drugi ekvivalent. Germanizme, baš kao i turcizme, u najvećem su broju donosili vojnici prilikom prodora Germana na područje Balkana još u XVI. stoljeću. Stoga ćemo u ovom dijelu rada proučiti neke germanizme kao što su: *vlah, Švabo, krajcar* i *tropa*.

A: [...] *Osman efendija nazvao Alihodžu vlahom i murtatinom, jednim od onih izdajnika čije glave, kao i vlaške, [...]* (p. 138)

B: [...] *Osman-efendija trattò Ali-hodža da infedele e traditore, uno di quei traditori le cui teste, insieme a quelle dei serbi, [...]* (p. 716)

M: [...] *Osman efendija chiamò Alihodža Vlah e traditore, paragonandolo a quei traditori le cui teste, insieme con quelle dei Vlahi, [...]* (p. 169)

U ovom primjeru proučit ćemo prijevod imenice „vlah“ (balkanskogotski *Walhs* /starovisokonjem. *Walhoz* / < lat. *Volcae*, akuzativ množine *Volcas*: keltski narod/pleme s juga Galije) koja u ovom kontekstu za katolike i muslimane pejorativno označava pravoslavce. Prevoditeljica Badnjević je u svom prijevodu najprije iskoristila pridjev „infedele“ što označava „nevjernika“, a potom je pridjev „vlaške“ prevela imenicom „serbi“, što insinuirá na to da je prevoditeljica stvorila direktnu vezu između pravoslavlja kao ogranka kršćanstva i Srba kao naroda iz grupe Južnih Slavena. Za razliku od prevoditeljice Badnjević, prevoditelj Meriggi se držao izvorne verzije i u oba slučaja zadržava pojam „Vlah“ iako isti nema značenje u italijanskom jeziku.

A: [...]»*Švabo* već prešišao Bosnu, s kraja na kraj«. (p. 139)

B: [...] “*i crucchi* erano già dilagati da un capo all’altro della Bosnia”. (pp. 717-718)

M: [...] “*l’austriaco* aveva ormai rastrellato la Bosnia, da un capo all’altro” (p. 170)

Imenica „Švabo“ (njem. *schwabisch* ← *Schwabe*: *Švaba*) se po prvi put spominje u rimskim izvorima I. st. kao *Suebi* ili *Suevi*, a u 18. su stoljeću tako nazivani Nijemci koji su se

naseljavali u Panoniji. Danas ova imenica označava pripadnika njemačkog naroda. Prevoditeljica se u ovom slučaju odlučila za imenicu „i crucchi“ (srpskohrvatski: *kruch - kruh*) što je odgovarajući ekvivalent jer su tu imenicu koristili Italijani još od perioda nakon Drugog svjetskog rata kako bi nazivali stanovnike Jugoslavije, Rusije, ali i partizane i njemačke vojnike, dok se danas ista imenica pretežno koristi da označi sve ono što je njemačko. Dunja Badnjević je, koristeći ovu imenicu, svakako svjesna da postoji „pogrdna crta koja emanira iz izvornog teksta i čije značenje korespondira potpuno sa izvornim terminom“ (Džindo, 2011: 26). Bruno Meriggi se pak odlučio za imenicu „austriaco“ što zapravo označava Austrijance, odnosno stanovnike Austrije koji se mogu dovesti u vezu s Nijemcima, no upotrijebivši ovu imenicu u svojem prijevodu nestala je ta pogrdna crta izvornog teksta koju je Dunja Badnjević uspjela prenijeti.

Zanimljivo je to da u sljedećem primjeru prevoditeljica mijenja mišljenje i „Švabe“ koje je prvi put prevela kao „i crucchi“ ovaj put prevodi pojmom „austriaci“ iako joj kontekst dopušta da se drži prvog prijevoda koji je mnogo zahvalniji u ovom kontekstu.

A: *Švabe* koji ulaze, boje se zasede. (p. 148)

B: *Gli austriaci* entrati in città temevaro le imboscate. (p. 728)

M: *Gli austriaci* che entravano temevaro le imboscate. (p. 181)

A: *Ljudi* su računali na forinte i **krajcare**, ali isto tako i na **groše** i pare [...] (p. 164)

B: *La gente* faceva i conti con i fiorini e i **Kreuzer**, ma anche con i **Groschen** e la moneta locale [...] (p. 746)

M: *I conti* si facevano in fiorini e **kreuzer**, ma anche in **grossi** e pare [...] (p. 200)

U ovom primjeru ćemo najprije započeti s germanizmom „krajcar“ (njem. *Kreuzer*) što znači „sitna novica, stotina forinta“. Oba prevoditelja su se u ovom slučaju odlučila za italijanski ekvivalent, a to je „kreuzer“. Zanimljiv je svakako i način na koji je u prijevodima napisan ovaj germanizam. Dunja Badnjević je odlučila, u svojem prijevodu, imenicu „Kreuzer“ napisati velikim početnim slovom, što je osobitost ortografije njemačkog jezika. Isto je učinila i s imenicom „Groschen“, dok je Meriggi ortografiju prilagodio italijanskom jeziku. Drugi germanizam čiji ćemo prijevod analizirati jeste „groše“ (njem. *Groschen*) koja također označava novac sitne vrijednosti. Prevoditeljica Badnjević se odlučila za italijanski ekvivalent „Groschen“ koji zadržava izvorni njemački oblik riječi, dok je Meriggi odlučio odabrati drugačiji italijanizirani ekvivalent „grossi“ koji ima isto značenje.

A: *Dakle: trideset i dva, i tropa.* (p. 180)

B: *Troppo, trentadue, aveva perso!* (p. 766)

M: *E cosí: trentadue, perduto!* (p. 222)

U ovom primjeru vidimo još jedan primjer prijevoda germanizma „tropa“ (njem. *Tropf: glupan*). Ovaj prilog u rečenici označava nekoga tko je propao, točnije gubitnika u kartaškoj igri. Budući da ni ovaj germanizam nema ekvivalent na italijanskom jeziku, prevoditelji su naprosto preveli primarno značenje riječi, ne držeći se izvornog zapisa germanizma. „Tropa“ su preveli glagolom „perdere“; Badnjević u pretprošlom svršenom vremenu (it. *trapassato prossimo*) „aveva perso“, a Meriggi participom prošlim (it. *participio passato*) „perduto“.

3.3. Morfološka analiza prijevoda vlastitih imenica, nadimaka i toponima

Elementi koje ćemo analizirati u ovom dijelu rada su vlastite imenice, nadimci i toponimi. Vlastite imenice služe za imenovanje bića, stvari i pojava, dok se nadimci koriste za bolju i točniju identifikaciju lika. Formalno, ime, prezime i nadimak stoje jedan do drugoga. Nives Rittig-Beljak (1976: 96) tvrdi da su u praksi, ime i prezime „odavno izborili svoj administrativni status, a nadimak živu ilegalnosti“. On je neprestano podvrgnut inovaciji i kreativnoj težnji pojedinca. To je ono što ga i čini zanimljivim u etnološkom smislu. Ali nema sumnje da ime, prezime i nadimak žive u stalnoj simbiozi. Za razliku od vlastitih imenica i nadimaka, Filipović (2007: 23) govori da su toponimi vrsta riječi koje označavaju imena mjesta, njiva, pašnjaka, polja, naselja, gradova, ulica, trgova, dijelova grada i naselja i slična mjesta. Spadaju u oznake koje daju prve informacije o određenim mjestima, o ljudima, kulturama, vjerama i običajima onih koji žive ili su živjeli na tim mjestima i spadaju u prvorazredne historijske i kulturno-historijske izvore i spomenike. Stoga ćemo u ovom dijelu rada proučiti prijevode vlastitih imenica, nadimaka i toponima: *Karadorđe, Ćorkan, Žlijeb, Užice, Okolište i Pljevlja*.

A: *Sedamdesetak godina posle Karadordeve bune [...]* (p. 134)

B: *Una settantina d'anni dopo la rivolta di Karadjordje [...]* (p. 712)

M: *Una settantina d'anni dopo la rivolta di Karagjorgje [...]* (p. 164)

U ovom primjeru prevoditelji su prilagodili prijevod vlastite imenice „Karađorđe“. Prevoditeljica Badnjević se odlučila na to da suglasnik „đ“ zamijeni digramom „dj“ kako bi izgovor prilagodila italijanskim čitateljima. Istu nakanu imao je i prevoditelj Meriggi koji je suglasnik „đ“ zamijenio pak digramom „gj“. Iako je taj digram moguće koristiti, on možda i nije najzahvalnije rješenje u ovom primjeru jer je grafija „Karagjorgje“ specifičnija za albanski, nego za italijanski jezik.

A: [...] *stigao je mulazim sa muktarom, ribarom i Salkom Ćorkanom.* (p. 132)

B: [...] *il capo della polizia che poco dopo giunse sul posto accompagnato dal muktar, dal pescatore e da Salko il Guercio.* (p. 709)

M: *Questi giunse poco dopo, accompagnato dal muktar, dal pescatore e da Salko Ćorkan.* (p. 162)

Bitna stavka u ovoj rečenici jest prijevod imenice „Ćorkan“ upotrijebljene u svojstvu nadimka kao pogrдна fizička karakterizacija lika. Prevoditeljica je u ovom slučaju odlučila prilagoditi i italijanizirati prijevod koristeći imenicu „il Guercio“ što označava naherenu, razroku ili zrikavu osobu. Za razliku od prevoditeljice Badnjević, prevoditelj Meriggi zadržava izvorni oblik imenice „Ćorkan“ što italijanskom čitatelju ne prenosi sliku koju Andrić šalje. Ovim prijevodom Meriggi prosto navodi čitatelja na mišljenje da je Salki Ćorkan prezime, a ne nadimak.

A: *Opet planuše i turske i srpske kuće na visovima, u Žlijebu, Gostilji [...]* (p. 134)

B: *Di nuovo furono incendiate le case turche e serbe sulle alture, a Žljeb, Gostilj [...]* (p. 712)

M: *Di nuovo vennero date alle fiamme case turche e serbe sulle cime dei monti, a Žlijeb, a Gostilj [...]* (p. 164)

U ovom primjeru možemo pak vidjeti da je vlastita imenica „Žlijeb“ u prijevodu Dunje Badnjević pogrešno prevedena. Naime, kada govorimo o pravopisnim pravilima koja se tiču refleksa jata, prevoditeljica je naprosto zamijenila „ije“ s „je“ te je od imenice „Žlijeb“ načinila imenicu „Žljeb“ što nije pravilno. Prevoditelj Meriggi je zadržao izvorni naziv „Žlijeb“ koji je ujedno i točan.

A: [...] *među njima je bilo i takvih koje su se pre trinaest godina doselile iz Užica, ne hoteci da žive pod srpskom vlasti [...]* (p. 134)

B: [...] *non volendo vivere sotto i serbi, erano arrivate a Višegrad da Užice [...]* (p. 712)

M: [...] *quelle che non volendo vivere sotto il Governo serbo, tredici anni prima s'erano trasferite a Užice [...]* (p. 164)

U ovom primjeru je došlo do pogrešnog prijevoda prijedloga. U izvornom tekstu imamo konstrukciju „iz Užica“ što nam govori da su se obitelji iz Užica preselile u Višegrad. Prijevod Dunje Badnjević po tom je pitanju točan jer je prevoditeljica odabrala odgovarajući prijedlog kako bi prenijela poruku, a to je prijedlog „da“. Na problem nailazimo u prijevodu Brune Meriggija koji je odabirom prijedloga „a“ promijenio sam smisao rečenice. Upotrebom prijedloga „a“ on insinuira to da su se obitelji selile u Užice, a ne u Višegrad kako ne bi živjele pod srpskom vlašću.

A: *Niz strmi drum sa Lijeske, preko **Okolišta** [...]* (p. 139)

B: *Per la ripida strada di Lijeska, attraverso **Okolišta** [...]* (p. 717)

M: *Lungo l'erta strada da Lijeska, attraverso **Okolište** [...]* (p. 170)

Imenica „Okolište“ se u izvornoj konstrukciji nalazi u genitivu „Okolišta“, a prevoditeljica Badnjević je u svom prijevodu imenicu ostavila u genitivu što nije ispravno. Prevoditelj Meriggi je pak pravilno preveo imenicu prebacivši je u nominativ „Okolište“ kako je i ispravno u italijanskom jeziku.

A: *Preporučivao mu je da sa svojim ljudima krene što pre put **Plevalja** [...]* (p. 139)

B: *Gli consigliava di partire subito con i suoi uomini per **Pljevlja** [...]* (p. 718)

M: *Gli consigliava di dirigersi al più presto coi suoi uomini verso **Plevlje** [...]* (p. 171)

U ovom primjeru vidimo još jedan slučaj nepravilnog prijevoda vlastite imenice, a to je imenica „Plevalja“ odnosno „Pljevlja“. Prevoditeljica je u ovom slučaju prevela ispravno „Pljevlja“ jer je to također ispravan naziv za grad na sjeveru Crne Gore. Rješenje prevoditelja Meriggija nije ispravno jer naziv „Plevlje“ ne postoji.

3.4. Morfološka analiza prijevoda nekih općih imenica i glagola

U ovom dijelu rada bavit ćemo se analizom nekih općih imenica i glagola koji imaju specifičnosti u prijevodu na italijanski jezik, bilo iz razloga da su pogrešno prevedeni ili postoje bolja rješenja koja prevoditelji nisu ponudili. Prema Josipu Jerneju (1995: 21) opće imenice označavaju bića ili stvari koje pripadaju istoj vrsti ili kategoriji, dok glagoli označuju radnju, stanje, zbivanje, svojstvo ili samo postojanje subjekta. U italijanskom jeziku imenice su jedna od promjenjivih vrsta riječi i zauzimaju, zajedno s glagolima, središnje mjesto u leksičkoj i gramatičkoj organizaciji jezika. Jezek (2005: 10) navodi kako općenito imenice u italijanskom jeziku imaju neka zajednička svojstva, a to su:

- većina imenica se mijenjaju po rodu i broju,
- mogu biti na čelu imenske sintagme pri čemu se pridjev ili neki drugi determinant slažu s njom,
- ako vrše funkciju subjekta u rečenici, glagol im se prilagođava licem i brojem,
- mogu imati različite prefikse i sufikse.

Kada govorimo o glagolima, „u italijanskom jeziku glagol ima vrlo važnu ulogu u konstrukciji rečenice. [...] Od svih promjenljivih riječi u italijanskom jeziku, glagoli se posebno ističu svojim obiljem i raznovrsnošću oblika pa, prema tome, i širokom upotrebom“ (Čengić, 2020: 8). Prema Serianniju (1997: 13) glagoli u italijanskom jeziku, osim predikatne, imaju i kopulativnu i pomoćnu funkciju. Glagolska vremena na b/h/s jeziku i njihove ekvivalente na italijanskom jeziku analizirat ćemo u drugom dijelu rada u kojemu ćemo se baviti sintaksičkom analizom.

A: *Mnogo pre određenog vremena četvorica »zakonoša«* [...] (p. 149)

B: *Molto prima dell'ora convenuta i quattro "rappresentanti della fede"* [...] (p. 729)

M: *Molto prima del tempo stabilito i quattro "uomini di legge"* [...] (p. 182)

U ovom primjeru vidimo kako su prevoditelji shvatili pojam „zakonoša“. Badnjević je taj pojam prevela sintagmom „rappresentanti della fede“ koja nas navodi na to da shvatimo da je zakonša zapravo predstavnik vjere. Ovo rješenje je zapravo vrlo logično jer su u Višegradu u periodu od 1516. do 1914. zakon sprovodili vjerski predstavnici zajedno sa državnim vlašću. Meriggi je isti pojam preveo sintagmom „uomini di legge“ koji je bliži izvornom morfološkom obliku riječi sadržavajući u sebi imenicu „zakon – legge“.

A: [...] *videći da nigde belim drumom niz Okolišta nema ni traga od komandanta* [...] (p. 149)

B: [...] *vedendo che sulla strada bianca che scendeva da Okolišta non c'era traccia del colonnello austriaco* [...] (p. 729)

M: [...] *vedendo che lungo la bianca strada da Okolište non c'era neppure la traccia del comandante* [...] (p. 182)

Imenica „komandant“ označava osobu koja je zapravo zapovjednik koji ima široke ovlasti donošenja odluka u vezi funkcioniranja i upravljanja vojnom jedinicom ili brodom ratne ili trgovačke mornarice. Kada vidimo što zapravo znači imenica komandant, shvaćamo da prijevod Dunje Badnjević nije ispravan. Ona je imenicu „komandant“ prevela imenicom „colonnello“ što znači „pukovnik“, a pukovnik nije isto što i komandant. Za razliku od

komandanta, pukovnik je viši časnički čin u različitim vojskama, viši od bojnika ili potpukovnika, niži od brigadira ili generala. Bruno Meriggi je u ovom slučaju ponudio mnogo bolje rješenje tako što je imenicu „komandant“ preveo kao „comandante“ što označava komandanta, odnosno zapovjednika.

A: — *Evo jedanaest dukata za onu tvoju njivu zvanu salkuša!* (p. 178)

B: *“Ora punto undici fiorini per quel tuo campo chiamato “la salkusa”.* (p. 764)

M: *“Ecco undici ducati per quel tuo campo chiamato salkuš!* (p. 219)

Imenicu „salkuša“ možemo smatrati i nekom vrstom neologizma jer kao takva nema nikakvo značenje u srpskohrvatskom jeziku. Iz konteksta vidimo da je „salkuša“ naziv za njivu koja je dobila ime po vlastitoj imenici „Salko“. Budući da imenica nema odgovarajući ekvivalent u italijanskom jeziku, prevoditelji su je sami prilagodili italijanskom fonološkom sistemu. Badnjević je „italijanizirala“ imenicu oblikom „salkusa“, dok se Meriggi držao izvornog naziva „salkuš“ prebacivši imenicu u muški rod kako bi se, pretpostavljamo, slagala s imenicom „campo“.

A: *Često se dešava kod nas ovde da devojka [...] ostane upravo zbog toga bez prosaca i “pousjedne” [...]* (p. 124)

B: *Accade spesso da noi che una ragazza [...] sia proprio per questo senza pretendenti e rimanga come “sospesa” [...]* (p. 700)

M: *Qui da noi succede spesso che una ragazza [...] proprio per questo rimanga senza pretendenti e “resti zitella” [...]* (p. 152)

U ovom primjeru je prevoditelj Meriggi preveo predikat *pousjedne* (inf. *pousjesti*) izrazom „restare zitella – ostati usidjelica“, a prevoditeljica Badnjević isti je glagol prevela participijom *sospesa* (inf. *sospendere – obustaviti, prekinuti, raspustiti*). Ova su dva rješenja potpuno različita, ali prenose istu poruku. Prema rječniku Treccani, „usidjelica - zitella“ znači „mlada neudata žena“, dok „sospesa“ u ovom kontekstu znači „ona koja je u stanju neizvjesnosti, tjeskobnog očekivanja“. Dakle, vidimo da je Meriggijev prijevod nešto bliži izvornom tekstu, dok se prevoditeljica Badnjević neznatno udaljila od izvornog teksta.

3.5. Morfološka analiza prijevoda nekih pridjeva i čestica

Kao i u prethodnom dijelu u kojemu smo se bavili specifičnostima u prijevodu imenica i glagola, u ovom dijelu bavit ćemo se analizom prijevoda nekih pridjeva i čestica. Kada

govorimo o italijanskom jezičkom sistemu, pridjevi su promjenjiva vrsta riječi koje poblize označavaju ili točnije određuju imenicu, a u pogledu roda i broja slažu se s imenicom, dok su čestice nepromjenjiva vrsta riječi koje služe za oblikovanje ili preoblikovanje rečeničnoga sadržaja (Jernej, 1995: 151).

A: *Fenjere je čistio, punio i palio visoki Ferhat [...] (p. 169)*

B: *I lampioni venivano puliti, riempiti e accesi da Ferhat, lo spilungone [...] (p. 752)*

M: *I lampioni venivano puliti, riempiti e accesi dall'alto Ferhat [...] (p. 207)*

U ovom primjeru analizirat ćemo prijevod pridjeva „visoki“ kojim se opisuje Ferhat. Meriggi je, ostajući vjeran izvornom tekstu, isti preveo pridjevom „alto“, dok se Badnjević „poigrala“ prijevodom tako što je upotrijebila imenicu u obliku apozicije. Imenica koju je upotrijebila, „lo spilungone“, označava osobu koja je vrlo visoka i liči na neki štap ili strašilo što u ovom kontekstu dodatno ismijava fizičke karakteristike lika koje Andrić nije naveo u izvornom tekstu.

A: — *Dabogda te Mustajbeg iz Nezuka nevjestom zvao! (p. 126)*

B: “*Voglia Iddio che Mustaj-bey di Nezuke ti possa chiamare nuora!*” (p. 702)

M: “*Che Mustajbeg di Nezuke ti possa chiamare sua nuora!*” (p. 154)

Čestica „dabogda“ je inače nastala spajanjem riječi *da, Bog i dati* te označava neku bilo dobru bilo lošu želju. Samim tim ne spada u obavezan red riječi u rečenici već se odnosi na riječi govornika i sugovornika u određenom tekstu, kao što možemo vidjeti i u ovom primjeru. Kada govorimo o samim prijevodima, vidimo da je prevoditeljica pokušala prilagoditi taj dio teksta koristeći se konstrukcijom „voglia Iddio“ koja se poziva na neku višu silu koja treba uspostaviti svoju volju. U ovom slučaju, prevoditelj Meriggi je iskoristio uskličnu zamjenicu „che“ koja se koristi kao usklik čuđenja, razočaranja, ironije, krivice, prijekora i gotovo uvijek s negativnom vrijednošću.

A: — *Dockan je, bogami, a i nema se gdje. (p. 176)*

B: “*È tardi ormai, e poi non sapremmo dove giocare.*” (p. 761)

M: “*Ma è tardi, per dio, e non sapremmo dove andare.*” (p. 216)

Slično kao i u prethodnom primjeru gdje smo analizirali prijevod čestice „dabogda“, u ovom slučaju analizirat ćemo prijevod čestice „bogami“ koja se, kao i čestica „dabogda“, koristi u govoru ili u tekstovima koji ga vjerno reproduciraju za pojačavanje rečenoga ili napisanoga. Ekvivalenti su joj „baš“, „bogme“, „vala“ itd. Prevoditeljica je ovaj put izostavila česticu u

prijevodu ubacivši vremenski prilog „ormai“ kako bi na neki način „pojačala“ značenje predikata bez upotrebe čestice „bogami“ („Sad je kasno“). Meriggi je u ovom slučaju iskoristio uzvik „per dio“ koji izražava razočaranje, ogorčenje, nestrpljenje ili iznenađenje, a može služiti i za pojačavanje tvrdnje, poricanja ili prijetnje.

3.6. Morfološka analiza prijevoda sintagmi i lokucija

Elementi čije ćemo prijevode analizirati u ovom dijelu rada su sintagme i lokucije. Dževad Jahić navodi da je sintagma „unutarrečenična sintaksička konstrukcija bez svojstva predikativnosti, koja nastaje udruživanjem sintaksema“ (Jahić et al., 2000: 333). Sintagma se sastoji od najmanje dviju sintaksema. Od najmanje dva člana u sintagmi, jedan je uvijek podređen drugome, tj. uspostavljaju se odnosi zavisnosti. Lokucije su također jezične jedinice formirane od dvije ili više riječi. „One nastaju kao fenomen leksičke solidarnosti, u domeni takozvanih kolokacija“ (Beccaria, 1994: 148–149), izražavaju određeni koncept i čine autonomnu leksičku jedinicu kako u italijanskom tako i u b/h/s jezičkom sistemu. U nastavku ovoga dijela analizirat ćemo prijevode nekih sintagmi i lokucija iz romana *Na Drini ćuprija*.

A: *Onaj bolničar mu je mazao ranjeno uho **nekom tečnošću koja je pekla**.* (p. 144)

B: *L'infermiere gli passò sull'orecchio ferito **dell'alcol**.* (pp. 723-724)

M: *L'infermiere gli spal mò sull'orecchio ferito **un liquido che bruciava**.* (p. 177)

U ovom primjeru je prevoditeljica shvatila da „tečnost koja je pekla“ mora biti alkohol u nekom obliku, dok se prevoditelj držao izvornog teksta i „tečnost koja je pekla“ preveo je kao „un liquido che bruciava“. Naravno, moramo naglasiti da prevoditeljičino rješenje nije netočno, iako se udaljila od izvornog teksta, jer svakako možemo pretpostaviti da su stanovnici Višegrada, u periodu od 1516. do 1914. godine, rane dezinficirali zapravo alkoholom, a ne nekim drugim dezinfekcijskim sredstvima, kao što je to moguće danas.

A: ***Nikad niko** nije zapamtio takvu tišinu nad kasabom.* (p. 148)

B: ***A memoria d'uomo** non era mai calato un tale silenzio sulla kasaba.* (p. 728)

M: ***Nessuno** ricordava di aver mai sentito un tale silenzio sulla città.* (p. 181)

Prevoditeljica Badnjević se za prijevod sintagme „nikad niko“ u ovom slučaju odlučila za prilošku lokuciju „a memoria d'uomo“ koja označava neko znanje koje ljudi poznaju od pamtivijeka. Prevoditelj Meriggi se pak odlučio za neodređenu zamjenicu „nessuno“ koja je mnogo sličnija izvornom tekstu i znači „nitko“.

A: [...] *pucao uz ramazan iz prangije i vršio **slične poslove** [...]* (p. 169)

B: [...] *tirato i mortaretti alla fine del Ramadan e svolto **servizi di vario genere** [...]* (p. 753)

M: [...] *aveva tirato i mortaretti al "Ramadan" e aveva eseguito **lavoretti personali** [...]* (p. 207)

Kada govorimo o prijevodu sintagme „slični poslovi“, na prvi pogled ne bi trebalo biti nikakvih problema oko prijevoda iste jer je po svom značenju poprilično jasna. U prijevodu možemo vidjeti da je Badnjević ispravno shvatila značenje tako što je istu prevela sintagmom „servizi di vario genere“. Problem je u Meriggijevom prijevodu koji je sintagmu „slični poslovi“ preveo sintagmom „lavoretti personali“, što znači „osobni ili lični poslovi“, a ne „slični poslovi“. Pretpostavljamo da je Meriggi pogrešno shvatio izvorni tekst i samim time napravio grešku u prijevodu.

A: *Svega toga je bilo, ali žene, **u svom liku**, nisu se nikad zadržavale ni sedele na kapiji [...]* (p. 171)

B: *Ma le donne **in carne e ossa**, non vi si erano mai trattenute né vi si erano sedute [...]* (p. 755)

M: *Tutto questo c'era stato, ma le donne, **di persona**, non s'erano mai trattenute né sedute alla "porta" [...]* (p. 210)

U ovom primjeru analizirat ćemo prijevod sintagme „u svom liku“. Andrić ovom sintagmom želi naglasiti da se žene fizički nikada nisu zadržavale na kapiji. Badnjević je u ovom slučaju upotrijebila zanimljivo rješenje, a to je priloška lokucija „in carne e ossa“ koju bismo mogli prevesti našim ekvivalentom „glavom i bradom“. Ovo rješenje je odgovarajuće slici koju autor prenosi čitatelju, a i rješenje koje nudi Meriggi „di persona“ predstavlja sinonim ovoj priloškoj lokuciji.

A: [...] *imamo kad, **baku mu njegovu**, nije valjda tica pa da sleti na ćupriju [...]* (p. 154)

B: [...] *c'è tempo, **per Dio**, non sarò mica un uccello questo comandante, non potrà mica cadere dal cielo sul ponte!*” [...] (p. 734)

M: [...] *abbiamo tempo, **accidenti a lui**, non è certo un uccello che possa volare sul ponte [...]* (p.187)

A: — *Ja, čudna poganca, **baku mu njegovu!*** (p. 160)

B: *“Che strana canaglia, **che Dio se lo porti!**”* (p. 742)

M: *“Oh, briccone maledetto, **accidenti a lui!**”* (p. 196)

Naredni element koji ćemo proučiti jeste prijevod interjetivne lokucije „baku mu njegovu“ koja se usko veže za mnogo učestaliju lokuciju „majku mu njegovu“ koja se koristi ironično za poticanje na izvršenje neke radnje koju nije neophodno obaviti, ali želimo obaviti istu radi vlastitog užitka. Kao što vidimo u prvom primjeru, pop Nikola govori da mogu zapaliti još jednu cigaretu i neće se ništa loše desiti jer „baku mu njegovu, nije valjda tica pa da sleti na ćupriju“. Kako bi što bolje prenijela smisao ove lokucije, prevoditeljica Badnjević odlučila se za lokuciju „per Dio“ koja se u italijanskom jeziku koristi, čak i u šaljivom smislu, svaki put kada želimo izbjeći neku opasnost. Ova je lokucija jedna od onih koje se izgovaraju u bilo kojim okolnostima, upravo zato što se želimo sprdati s nekom činjenicom ili smiješnom stvari. U drugom primjeru možemo vidjeti da je odlučila istu lokuciju prevesti lokucijom „che Dio se lo porti“ koja prenosi zapravo isti smisao. Za razliku od Badnjević, Meriggi se odlučio za lokuciju „accidenti a lui“ koja u ovom kontekstu prenosi istu sliku jer nosi značenje „ma nek' ide dovraga“.

4. Sintaksička analiza prijevoda na italijanski jezik romana Ive Andrića *Na Drini ćuprija*

Kako bismo se u ovom dijelu rada bavili sintaksičkom analizom prijevoda, najprije moramo utvrditi što je to sintaksa. U *Gramatici bosanskoga jezika*, autori navode da je sintaksa „dio gramatike koji izučava sintaksičko ustrojstvo jezika, tj. sveukupnost funkcija sintaksičkih jedinica, međusobnih odnosa i veza među njima“ (Jahić et al., 2000: 327). Naziv na b/h/s jeziku – „sintaksa“, kao i onaj na italijanskom – „sintassi“ potječu od grčke riječi *syntaksis* („slaganje“) nastale od riječi *syn* što znači „sa, zajedno“ i *taksi* što znači „red, raspored“.

Kada govorimo o sintaksičkoj analizi dvaju prijevoda na italijanski jezik, bitno je naglasiti da ćemo se u ovom dijelu bazirati naročito na prevođenje glagolskih vremena (prezenta, perfekta i futura), potom na prevođenje priloga i priložnih oznaka za koje ćemo proučiti na koje su načine prevedeni na italijanski jezik u odnosu na izvorni tekst te koju funkciju obavljaju u novonastalim prijevodima.

4.1. Sintaksička analiza prijevoda glagolskih vremena

Glagolska vremena označavaju trenutak u kojem se odvija radnja izražena glagolom. Samim tim možemo utvrditi da postoje tri osnovna glagolska vremena: sadašnje, prošlo i buduće glagolsko vrijeme, odnosno prezent, perfekt i futur. „Dakle, glagolska vremena u cijelosti mogu izraziti vremenske razlike prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Zato kažemo da se glagoli mijenjaju po vremenima“ (Jahić et al., 2000: 263).

Kako bi nam sljedeća podjela bila što jasnija, ali i kako bismo utvrdili u kojem su odnosu glagolska vremena u b/h/s (odnosno srpskohrvatskom) i italijanskom jeziku, najprije ćemo utvrditi koja to glagolska vremena postoje i kako se dijele. U b/h/s jeziku, kao i u italijanskom, postoji podjela na jednostavna i složena vremena. Kada govorimo o prošlim jednostavnim vremenima, u tu kategoriju spadaju aorist i imperfekt. U kategoriju prošlih složenih vremena spadaju perfekt i pluskvamperfekt. Sadašnje glagolsko vrijeme je prezent i on postoji samo u jednostavnom obliku, dok su oba buduća vremena složena, a to su futur I. i futur II. Kada govorimo o italijanskom jeziku, podjela je slična. U kategoriju prošlih jednostavnih vremena spadaju *imperfetto* i *passato remoto*, dok u kategoriju prošlih složenih vremena spadaju *passato prossimo*, *trapassato prossimo* i *trapassato remoto*. Prezent (*presente*) je, kao i u

b/h/s jeziku, u jednostavnom obliku, dok, kada govorimo o futuru, *futuro semplice* spada u kategoriju jednostavnih, a *futuro anteriore* u kategoriju složenih vremena.

Sada kada znamo koja se sve glagolska vremena pojavljuju u oba jezika, u nastavku rada bavit ćemo se njihovim načinom prevođenja te ćemo uvidjeti koja su rješenja ponudili prevoditelji i odgovaraju li ista kontekstu.

4.1.1. Prijevod prezenta

Prezent kao sadašnje vrijeme „ispoljava istovremenost glagolskog sadržaja s trenutkom govora“ (Jahić et al., 2000: 263). Kada govorimo o prevođenju prezenta na italijanski jezik, njegov ekvivalent je naprosto italijanski prezent, odnosno *presente* što hoće reći da se „upotreba prezenta u talijanskom jeziku slaže uglavnom s upotrebom toga vremena u hrvatskom jeziku“ (Jernej, 1995: 138). Naravno, kada govorimo o prijevodu književnog teksta, postoje mnogobrojni čimbenici koji mogu utjecati na blaga odstupanja, kako u glagolskom vremenu tako i u formiranju rečenične konstrukcije što dovodi do toga da je prezent moguće prevoditi imperfektom ukoliko se radnja desila u prošlosti, odnosno ukoliko se radi o tzv. historijskom ili narativnom prezentu. Prezent je moguće prevoditi i futurum u slučajevima kada se radnja treba dogoditi u budućnosti, to jest kada se radi o tzv. futurskom ili narativnom prezentu. U primjerima koji slijede, možemo vidjeti koja rješenja nude prevoditelji Meriggi i Badnjević kada govorimo o prevođenju prezenta, te kako se samim tim mijenja smisao rečenice i mijenja li se on uopće.

A: *Hamzići nisu ljudi koji se zaustavljaju i obeshrabruju pred prvom teškoćom.* (p. 126)

B: *Ma gli Hamzić non erano gente da fermarsi o scoraggiarsi davanti al primo ostacolo.* (p. 703)

M: *Gli Hamzić non sono gente da fermarsi e da scoraggiarsi dinanzi alla prima difficoltà [...] (p. 155)*

U ovom primjeru vidimo koja su to rješenja ponudili prevoditelji kada govorimo o prijevodu niječnog oblika prezenta glagola *biti* – „nisu“. Prevoditeljica Badnjević odlučila se za niječni oblik glagola *essere* u imperfektu (it. imperfetto) — „non erano“, dok je prevoditelj Meriggi odlučio prevesti glagol *essere* također u prezentu — „non sono“. Bitno je naglasiti da su svakako oba prijevoda ispravna, naročito kada govorimo o prijevodu u perfektu jer je moguće koristiti prošlo vrijeme kako bi se opisala neka tvrdnja koja je postojana i vrijedi i u prošlosti i u sadašnjosti kao što je primjerice slučaj obitelji Hamzić koji nisu bili, niti su ljudi koji se

zaustavljaju i obeshrabruju pred prvom teškoćom. Kada proučimo i kontekst koji prethodi navedenom primjeru vidimo da je radnja smještena u prošlost te je Badnjević naprosto odlučila zadržati isto glagolsko vrijeme: „Taj njen odgovor mladom Hamziću proćuo se i ponavljao od usta do usta, kao i sve ostalo što je radila i govorila. Hamzići nisu ljudi koji se zaustavljaju i obeshrabruju pred prvom teškoćom“ (Andrić, 2011: 126); „La risposta al giovane Hamzić divenne famosa e passò di bocca in bocca come tutto quello che Fata diceva o faceva. Ma gli Hamzić non erano gente da fermarsi o scoraggiarsi davanti al primo ostacolo“ (Andrić, 2001: 703).

A: *Ne **branim** je mi sami, nego i ovaj »dobri«, koga puška ne bje i sablja ne sijeće.* (p. 141)

B: *Non **saremo** soli a difenderlo, con noi ci sarà anche quell'eroe che né la sciabola né il fucile possono abbattere.* (p. 720)

M: *Non **siamo** soli a difenderlo, perché c'è anche quel "prode", che fucile non colpisce e sciabola non ferisce.* (p. 173)

U ovom primjeru vidimo slučaj prijevoda prezenta futurom. Naime, u izvornom tekstu, predikat glavne rećenice je u prezentu „ne branimo je mi sami“, a prevoditeljica Badnjević je odlučila istu prevesti futurom (it. futuro semplice) glagola *essere* (it. *biti*) – „non saremo soli a difenderlo“, dok se prevoditelj Meriggi ponovno držao izvornog teksta i preveo prezentom glagola *essere* (it. *biti*) – „non siamo soli a difenderlo“. Obje verzije su svakako toćne jer je futurom moguće prevesti prezent koji ukazuje na to da će se radnja i dalje odvijati, tj. da ne brane ćupriju sami, ali se iz konteksta vidi da je i ubuduće neće braniti sami.

A: *Sporo **ide a ćini** mu se da nikad više neće preći na drugu obalu [...]* (p. 147)

B: *Camminava **lentamente e gli sembrava** che non sarebbe mai potuto passare sull'altra riva [...]* (p. 726)

M: *Cammina **lentamente e gli sembra** che non potrà mai più passare sull'altra sponda [...]* (p. 180)

Prevoditeljica Badnjević prezent glagola *ići* i *ćiniti se* – „sporo ide a ćini mu se“ prevodi perfektom glagola *camminare* – *hodati*, *ići* i *sembrare* – *izgledati*, *djelovati* „camminava lentamente e gli sembrava“, koristeći prošlo nesvršeno vrijeme (it. imperfetto). Bitno je naglasiti da je, iako je prevoditeljićino rješenje prihvatljivo, rješenje Brune Meriggija mnogo bolje i jednostavnije tako što je naprosto zadržao izvorno vrijeme u prezentu „cammina lentamente e gli sembra“. U ovom slučaju kontekst koji prethodi navedenom primjeru također je u prezentu: „U tim mislima, sporo ide Alihodža sa mosta. I ne primećuje da ga prati onaj

sanitetski vojnik. Ne boli ga toliko uho koliko ono olovno i gorko đule koje mu je odjednom, posle čitanja „carskih riječi“, leglo usred grudi. Sporo ide a čini mu se [...]” (Andrić, 2011: 147). Isti ovaj pasus Badnjević prevodi prošlim vremenom: “Immerso in questi pensieri Alihodža si allontanò lentamente dal ponte. Non si era accorto che il soldato infermiere lo stava seguendo. Ora non gli faceva tanto male l’orecchio quanto quella plumbea, amara pallottola che, dopo aver letto “le parole dell’imperatore”, gli aveva trapassato il petto. Camminava lentamente e gli sembrava [...]” (Andrić, 2001: 726).

4.1.2. Prijevod perfekta

Perfekt, odnosno prošlo vrijeme „jest ono koje prethodi trenutku govora“ (Jahić et al., 2000: 263). Kao što smo već vidjeli, perfekt se pojavljuje u jednostavnom (aorist, imperfekt, *passato remoto*, *imperfetto*) i složenom obliku (perfekt, pluskvamperfekt, *passato prossimo*, *trapassato prossimo* i *trapassato remoto*). Prošla se vremena, osim na jednostavna i složena, dijele još na nesvršena i svršena, na čemu ćemo i bazirati sljedeću podjelu u ovome radu.

4.1.2.1. Prijevod prošlog nesvršenog vremena

U kategoriju prošlih nesvršenih vremena spadaju imperfekt te perfekt i pluskvamperfekt koji mogu imati i svršeni i nesvršeni vid, ovisno o prefiksu, infiksu i sufiksu koji se pojavljuju u tvorbi glagolskog pridjeva radnoga. Ovim prošlim nesvršenim vremenima ekvivalenti na italijanskom jeziku su *imperfetto* i *passato prossimo* uz *trapassato prossimo* koji mogu biti nesvršeni u ovisnosti od participia i konteksta u kojem se nalaze. *Imperfetto* služi za „opisivanje trajne radnje u prošlosti ili trajnog stanja u prošlosti“ (Jernej, 1995: 138) te izriče radnju koja se u prošlosti ponavljala. Često se upotrebljava i za izražavanje prošle radnje koja je prekinuta drugom radnjom. *Imperfetto* se najčešće koristi kao ekvivalent u prijevodu nesvršenog vida perfekta, međutim u primjerima ćemo vidjeti da se prevoditelji odlučuju i za drugačija rješenja, poput *passata remota* ili prezenta.

A: - **Znao sam ja da ta budala neće ni žive ni mrtve s mirom pustiti.** (p. 142)

B: “**Sapevo che quell’imbecille non avrebbe lasciato in pace né i vivi né i morti.**” (p. 721)

M: “**To so che quell’imbecille non lascerà in pace né i vivi né i morti.**” (p. 174)

U izvornoj verziji vidimo da je predikat glavne rečenice „znao sam ja“ u prošlom nesvršenom vremenu i prevoditeljica Badnjević je sasvim jednostavno i točno prevela italijanskim imperfektom glagola *sapere* – „sapevo“ kako bi i naglasila tu nesvršenost radnje u prošlosti. Prevoditelj Meriggi se pak odlučio za drugačiji pristup i perfekt je preveo prezentom glagola *sapere* – „io so“ kako bi naglasio da Alihodža još uvijek ima isto mišljenje, a korištenje prezenta u ovom slučaju možemo također opravdati činjenicom da se radi o dijalogu u kojem se prezentom izražava prijevremenost u odnosu na trenutak govorenja. Možemo reći da se u ovom slučaju radi o „dramatičnom“ prezentu (it. presente „drammatico“) koji se „koristi za naglo i iznenadno ubacivanje glagolske radnje (stanja ili zbivanja) u kontekst u kojem su predstavljeni događaji koji su se desili u prošlosti. Cilj upotrebe ovog prezenta jeste upravo postizanje većeg nivoa dramatičnosti radnje koja se opisuje“ (Čengić, 2020: 16).

A: *Hodža je čitao isprekidano* [...] (p. 146)

B: *L'imano leggeva sillabando* [...] (p. 725)

M: *L'imano lesse a tratti* [...] (p. 179)

U ovom primjeru prije svega moramo naglasiti da uporaba prošlog svršenog vremena (it. passato remoto) glagola *leggere* – *čitati* prevoditelja Meriggija nije ispravna jer je radnja trajala u prošlosti, tako da je prevoditeljičin prijevod u prošlom nesvršenom vremenu (it. imperfetto) mnogo bolji. Meriggi je preveo prilog „isprekidano“ priloškom frazom „a tratti“, što znači „s vremena na vrijeme, u intervalima“. Badnjević je upotrijebila *gerundio presente* glagola *sillabare* – *govoriti isprekidano* koji je u Treccaniju definiran kao način „izgovaranja ili pisanja riječi razlikovanjem različitih slogova od kojih su sastavljeni uz zastajanje glasa“. Ovo rješenje nije najbliže, ali prenesena slika je ista.

A: *Grčevito je stezao i krio karte.* (p. 179)

B: *Serrava convulsamente le carte nascondendole* [...] (p. 764)

M: *Aveva afferrato convulsamente la carta e l'aveva coperta.* (p. 220)

U ovom primjeru analizirat ćemo načine na koje su prevoditelji preveli prošlo nesvršeno vrijeme glagola *stezati* — „je stezao“. U izvornom Andrićevom tekstu vidimo da je Milan dugo vremena stezao karte u rukama kako bi licu dao što ravnodušniji izraz i kako protivnik ne bi pogodio na koliko je on stao. Ovu, na prvi pogled, jednostavnu rečenicu Badnjević je prevela na odgovarajući način italijanskim imperfektom glagola *serrare* – *zatvoriti, zategnuti* „serrava“. Problem uviđamo tek u prijevodu Brune Meriggija koji je radnju koja je trajala u prošlosti preveo pretprošlim svršenim vremenom (it. trapassato prossimo) glagola *afferrare* –

zgrabiti, ščepati „aveva afferrato“ što bi značilo da je Milan u jednom trenutku zgrabio kartu i skrio ju. Takav prijevod nije točan, naročito ako shvatimo da je Milan u rukama imao više karata koje je krio, a ne samo jednu kartu. Slučaj zamjene broja imenica u nekim primjerima može biti prihvatljiv, ali u ovom primjeru to nikako nije jer mijenja cjelokupnu sliku koju autor šalje čitatelju.

A: *Pred užarenim pogledom otvarali su mu se daleki i sjajni vidici koji su zasenjivali njegovu porodičnu bedu [...] (p. 184)*

B: *Dinanzi al suo sguardo ardente si aprivano orizzonti lontani e luminosi che eclissavano la povertà della sua famiglia [...] (p. 771)*

M: *Dinanzi al suo sguardo incandescente si erano dischiusi orizzonti lontani e splendenti che facevano eclissare la sua miseria familiare [...] (p. 227)*

U ovom primjeru analizirat ćemo prijevod perfekta glagola „zasenjivati“. Glagol je u izvornoj verziji u prošlom nesvršenom vremenu „su zasenjivali“ te ga je Badnjević na taj način i prevela italijanskim imperfektom glagola *eclissare – zasjeniti* „eclissavano“. Bruno Meriggi je taj isti glagol preveo kauzativnom strukturom „fare + infinitiv“, odnosno prošlim nesvršenim vremenom kauzativnog glagola *fare* i infinitivom glagola *eclissare*.

4.1.2.2. Prijevod prošlog svršenog vremena

U kategoriju prošlih svršenih vremena spadaju aorist te perfekt i pluskvamperfekt koji, kao što smo već rekli, mogu imati i svršeni i nesvršeni vid. Ovim prošlim nesvršenim vremenima ekvivalenti na italijanskom jeziku su *passato remoto* i *passato prossimo* te dva pretprošla vremena: *trapassato prossimo* i *trapassato remoto*. „*Passato prossimo* izražava radnju ili događaj koji je svršen, ali je u nekoj vezi sa sadašnjošću“ (Jernej, 1995: 140), tj. neka radnja se dogodila u razdoblju koje još traje ili je na neki način povezano sa sadašnjošću. *Passato remoto*, kao najčešći ekvivalent aoristu, za razliku od *passato prossimo*, prikazuje radnju koja je u cijelosti završena u prošlosti i ni na koji način nije povezana sa sadašnjošću. No, Josip Jernej tvrdi da budući da i perfekt označuje radnju koja se u cijelosti završila, *passato prossimo* i *passato remoto* mogu se upotrebljavati prilično slobodno u prijevodu (Jernej 1995: 140). Pretprošla složena vremena, *trapassato prossimo* i *trapassato remoto*, izražavaju radnju koja je bila svršena kada se zbila druga radnja. Da bismo u prijevodu na italijanski jezik koristili *trapassato remoto*, Jernej tvrdi da u tom slučaju predikat glavne rečenice mora biti u aoristu, a sporedna rečenica mora stajati ispred glavne (Jernej 1995: 142).

U slučaju da prevodimo rečenicu koja se nalazi iza glavne ili se radnja u prošlosti često ponavlja, u prijevodu koristimo *trapassato prossimo*. Na osnovu svega navedenoga, vidjet ćemo na koje su načine prevoditelji odlučili prevesti prošla svršena vremena koristeći se čak i imperfektom.

A: [...] *ali i Karamanlije koji je sa svojim odredom zavladao kasabom.* (p. 140)

B: [...] *anche di Karamanlija che, con le sue truppe, aveva preso possesso della kasaba.* (p. 719)

M: [...] *ma anche Karamanlija che, col suo reparto, teneva in pugno la cittadina.* (p. 172)

Ovaj primjer nam pokazuje slučaj prijevoda perfekta glagola *zavladati* – „je zavladao“. Sama konstrukcija s prefiksom „za + vladao“ nam ukazuje na to da se radi o svršenoj radnji u prošlosti. Kako bi prikazala svršenost radnje, prevoditeljica se odlučila za prijevod pluskvamperfektom (it. *trapassato prossimo*) glagola *prendere* koji je dio izraza *prendere possesso* – „aveva preso possesso“, dok se prevoditelj Meriggi odlučio za italijanski imperfekt (it. *imperfetto*), odnosno prošlo nesvršeno vrijeme glagola *tenere* – „teneva“ koji je dio izraza *tenere in pugno*, što i nije najsretnije rješenje u ovom kontekstu koji sugerira na svršenost radnje u prošlosti, a ne na nesvršenost.

A: **Rečeno mu je** da će drugog dana na jedan sat pred podne stići komandant [...] (p. 148)

B: **Aggiunse** che l'indomani, un'ora prima di mezzogiorno, sarebbe arrivato il comandante delle truppe [...] (p. 728)

M: **Gli era stato detto** che, all'indomani, un'ora prima di mezzogiorno sarebbe arrivato il comandante [...] (p. 181)

U ovom primjeru vidimo za koja su se to rješenja prevoditelji odlučili u slučaju prijevoda glavne rečenice „rečeno mu je“. Prevoditeljica Badnjević se i u ovom slučaju udaljila od izvornog teksta tako što je istu prevela prošlim svršenim vremenom (it. *passato remoto*) glagola *aggiungere* – *pidružiti, dodati* „aggiunse“ što uopće nije poruka koju trebamo shvatiti. Andrić je želio da shvatimo kako je oficiru netko rekao da će drugog dana na jedan sat pred podne stići komandant, a ne da „doda“ jer „aggiunse – doda“ insinuirala na to da je oficir to sam shvatio i rekao drugima. Za razliku od Badnjević, Meriggi se mnogo bolje snašao zadržavši izvornu pasivnu konstrukciju u pretprošlom svršenom vremenu (it. *trapassato prossimo*) „gli era stato detto“ upotrijebivši glagol *dire* – *reći, kazati* te je uspješno prenio sliku i poruku autora.

4.1.3. Prijevod futura

Futur predstavlja buduće vrijeme „koje dolazi poslije trenutka govora“ (Jahić et al., 2000: 263). Najčešći ekvivalent futuru I. jeste *futuro semplice* čija se uporaba „uglavnom slaže s uporabom toga vremena u našem jeziku“ (Jernej, 1995: 141). Futur II. izražava radnju koja će se desiti u budućnosti, ali prije neke druge radnje koja je s njom povezana, stoga se u prijevodu na italijanski jezik katkada upotrebljava *futuro semplice* tamo gdje bi se mogao iskoristiti *futuro anteriore*. U primjeru koji slijedi vidjet ćemo slučaj prijevoda futura I. kondicionalom prošlim zbog rečenične konstrukcije koja zahtijeva slaganje vremena.

A: [...] *kako će ipak »Velji Lug u Nezuke saći«* [...] (p. 127)

B: [...] *che, alla fine, «Velji Lug sarebbe scesa a Nezuke»* [...] (p. 704)

M: [...] *come, alla fin fine, «Velji Lug sarebbe sceso a Nezuke»* [...] (p. 156)

Analizom ovog primjera vidimo da su se prevoditelji u slučaju prijevoda futura glagola *saći* – „će saći“ odlučili za prijevod kondicionalom prošlim (it. *condizionale passato*) glagola *scendere* – „sarebbe scesa/o“ koji se koristi za izražavanje budućnosti prilikom slaganja vremena u prošlosti.

U ovom primjeru vidimo još jedno zanimljivo rješenje u prijevodu kada govorimo o rodu. Velji Lug je vlastita imenica muškog roda, dok je u prijevodu Dunje Badnjević prevedena u ženskom što zaključujemo po sufiksu „a“ participa glagola *scendere* – „scesa“. Tu odluku bismo mogli objasniti činjenicom da je prevoditeljica pretpostavljala da se Velji Lug odnosi na „la frazione di Velji Lug“, dok se prevoditelj Meriggi nije vodio istim razmišljanjem te je Velji Lug preveo u muškom rodu, a što vidimo po sufiksu „o“ participa glagola *scendere* – „sceso“.

4.2. Sintaksička analiza prijevoda aspekatskim glagolima

Aspekatski glagoli nazivaju se aspekatskim glagolima jer određuju aspekt radnje (njezinu važnost, početak, trajanje i kraj). Nazivaju se i frazeološkim glagolima jer promjenom mjesta riječi u konstrukciji daju novo značenje istoj. Aspekatski glagoli, kao na primjer: *mettersi, stare, andare, continuare, cominciare, finire* itd., u kombinaciji s drugim nesvršenim glagolom i prijedlogom (*a, di, per, da*) izražavaju određeni vremensko-aspekatski modalitet (Serianni, 1997: 51). U italijanskom jeziku postoje brojni tipovi i vrste aspekatskih glagola koji se mogu podijeliti na one koji:

- označavaju radnju koja uskoro počinje (*accingersi a, esseresulpunto di, stare per*)
- označavaju radnju koja počinje u danom trenutku (*cominciare a, iniziare a, incominciare a, mettersi a, prendere a, intavolare*)
- označavaju radnju koja se odvija u danom trenutku (*stare/andare/venire + gerundio semplice* jer se aspekatski glagoli kombiniraju sa prostim oblikom gerundiva glagola čiju aspekatsku vrijednost određuju)
- označavaju radnju koju netko pokušava ispuniti (*sforzarsi di, cercare di, tentare di, provare a*)
- označavaju radnju koja neposredno počinje, traje u danom vremenu i nastavlja se (*continuare a, seguitare a*)
- označavaju radnju koja završava (*finire di, cessare di, terminare di, smettere di, finire per, finire con*)

U nastavku rada vidjet ćemo nekoliko primjera u kojima su se prevoditelji odlučili iskoristiti neke od aspekatskih glagola u svojim prijevodima, a to su glagoli: *prendere a, stare per* i *continuare a*.

4.2.1. *Prendere a*

A: *Mula Ibrahim je kolutao očima i micao usnama [...] (p. 159)*

B: *Mula Ibrahim roteava gli occhi e muoveva le labbra [...] (p. 741)*

M: *Mula Ibrahim prese a roteare gli occhi e a muovere le labbra [...] (p. 196)*

U ovom primjeru vidimo na koji način su prevoditelji preveli perfekte glagola „kolutati“ i „micati“. Badnjević je glagole *roteare – okretati, kružiti* i *muovere – micati, pomaknuti* prevela prošlim nesvršenim vremenom (it. imperfetto) „roteava“ i „muoveva“ što u potpunosti odgovara izvornom tekstu. Meriggi je odlučio iste glagole prevesti prošlim svršenim vremenom (it. passato remoto), i to konstrukcijom s aspekatskim glagolom „prendere a + infinitiv“ koja označava početak radnje. Meriggijevo rješenje u ovom kontekstu i nije najbolje zato što Andrić opisuje kako je Mula Ibrahim kolutao očima i micao usnama već duže vrijeme, a nije započeo radnju u tom trenutku.

4.2.2. *Stare per*

A: *Samo se sudbina, njena sudbina, bezizlazna, preka, sutrašnja, vrši i ispunjava [...] (p. 129)*

B: *Solo il destino, il suo destino ineluttabile e funesto, sta per compiersi [...] (p. 706)*

M: *Solo il destino, il suo destino, ineluttabile, repentino, domani culminerà e si compirà [...] (p. 158)*

U ovom slučaju vidimo koja su to rješenja ponudili prevoditelji kada govorimo o prijevodu prezenta glagola *vršiti* i *ispunjavati* – „vrši i ispunjava“. Prevoditeljica Badnjević se odlučila za konstrukciju *stare per* + *infinitiv glagola* „*compiersi*“ koja označava radnju koja bi se trebala dogoditi u bliskoj budućnosti, a sve to upotrebom aspekatskog glagola, dok se prevoditelj Meriggi odlučio za prijevod glagola *culminare* – *doseći vrhunac* i *compirsi* – *izvršiti, ispuniti* u futuru (it. futuro semplice) „*culminerà* – *će doseći vrhunac*“ i „*si compirà* – *će se ispuniti*“ uz dodatak priloga za vrijeme „*domani* – *sutra*“ kako bi također naglasio skoro dešavanje radnje.

4.2.3. *Continuare a*

A: *[...] treba da okapaju na ovoj kapiji, a hodža i dalje neustrašivo cepao dlaku načetvoro [...] (p. 138)*

B: *[...] avrebbero dovuto essere infilate sulla kapija; quanto all'imano, per nulla intimorito, continuava a spaccare il capello in quattro [...] (p. 716)*

M: *[...] avrebbero dovuto pendere sulla "porta", e l'imano, per nulla atterrito, continuò ad arzigolare [...] (p. 169)*

Bitan element koji ćemo analizirati u ovom primjeru je prijevod dijela zavisne rečenice „i dalje (je) cepao dlaku načetvoro“. Prevoditeljica je odlučila prevesti predikat konstrukcijom „*continuare a* + *infinitiv*“ što označava odvijanje već započete radnje, u ovom slučaju, u prošlosti. Prevoditeljica se odlučila za italijanski imperfekt (it. imperfetto) glagola *continuare* što odgovara više izvornom tekstu nego rješenje prevoditelja Meriggija koji je istu konstrukciju preveo prošlim svršenim vremenom (it. passato remoto). Sintagmu „*cepati dlaku načetvoro*“ prevoditeljica je zadržala u izvornom obliku „*spaccare il capello in quattro*“ što je odgovarajući ekvivalent, jer istim frazemom označava se aktivnost nekog tko sitničari ili previše ulazi u detalje. Prevoditelj Meriggi je istu sintagmu preveo glagolom

„arzigogolare“ što znači „maštati“ i ne odgovara najbolje slici koju Andrić želi poslati čitateljima.

4.3. Sintaksička analiza prijevoda nekih priloga i priložnih oznaka

„Prilozi su nesamostalne i nepromjenjive riječi koje se prilažu drugim riječima (najčešće glagolima, zatim pridjevima, imenicama, zamjenicama i samim priložima) da ih bliže odrede,, (Jahić et al., 2000: 295). Prema Jerneju (1995), prilozi mogu biti mjesni (*avverbi di luogo*), vremenski (*avverbi di tempo*), načinski (*avverbi di modo o di maniera*), upitni (*avverbi interrogativi*) i količinski (*avverbi di quantità*). Postoje i prilozi modaliteta (*avverbi di modalità*) koji su vrlo raznovrsni i mogu izricati nesigurnost, sumnju, dopuštenje itd. U ovu vrstu priloga ubrajaju se i prilozi potvrđivanja i odricanja (*avverbi di affermazione e di negazione*) koji često zamjenjuju cijelu rečenicu. Svi ovi prilozi u rečenicama imaju ulogu priložnih oznaka za mjesto, vrijeme, način, količnu itd.

A: *Takav, on sada prolazi **ovuda** korakom mesečara.* (p. 173)

B: *Attraversava **il ponte** così, camminando come un sonnambulo [...]* (p. 757)

M: *Così girava **dovunque** col passo di un sonnambulo [...]* (p. 212)

Zanimljiv element u ovom prijevodu je prilog „ovuda“ koji znači da se taj prostor kojim se prolazi nalazi u blizini i precizno je određen. U tom slučaju razumijemo rješenje prevoditeljice Badnjević koja je prilog odlučila prevesti imenicom „il ponte“ jer iz konteksta uviđamo da Milan Glasinčanin prolazi mostom. Iako ovim rješenjem Badnjević ne poštuje izvornu sintaksičku konstrukciju, ono je još uvijek prihvatljivije nego rješenje Brune Meriggija, a to je prilog „dovunque – svuda, svugdje, posvuda“ koji označava upravo suprotno od priloga „ovuda“ koji bismo na italijanski jezik mogli prevesti prilogom „qui“, „qua“, „per di qua“ itd.

A: *[...] tu je pao **kao ranjenik**, udarivši tupo telom o vrata.* (p. 181)

B: *[...] dove era crollato **come se gli avessero dato una botta in testa**, battendo in modo sordo la fronte contro la porta.* (p. 767)

M: *[...] era caduto **come un ferito**, battendo col corpo contro la porta con un colpo sordo.* (p. 223)

Ovaj primjer još je jedan pokazatelj prevodilačke slobode koju si uzima Badnjević prilikom prevođenja djela. U izvornoj verziji imamo priložnu oznaku za način „kao ranjenik“ koja

objašnjava način na koji je Milan pao. Meriggi u svom prijevodu poštuje izvornu sintaksičku konstrukciju tako što priložnu oznaku za način prevodi istom „come un ferito“ (it. complemento di modo o maniera). Badnjević istu prevodi potpuno novom zavisnosloženom načinskom rečenicom (it. proposizione modale) koju uvodi veznikom „come se“. Budući da je uvela novu rečenicu, samim time je opisno prevela „ranjenika“ kao „osobu koja kao da je pogođena u glavu“ što i nije najbolje rješenje, jer ranjenik ne mora biti pogođen u glavu da bi bio ranjenik.

5. Morfološko-sintaksička analiza nekih odstupanja u prijevodu

Nakon detaljne morfološko-sintaksičke analize prijevoda na italijanski jezik odabranih poglavlja romana Ive Andrića *Na Drini ćuprija*, mogli smo primijetiti da su prevoditelji, unatoč svim poteškoćama na koje su bili naišli, ponudili vrlo dobra rješenja u svojim prijevodima. Kada govorimo o prevođenju, upravo je to ono što je bitno – prenijeti sliku koju autor izvornog teksta želi poslati čitatelju. Kako bi ta slika bila što potpunija, prevoditelji su ponekad primorani do neke mjere odstupiti u prijevodu ili promijeniti neke dijelove kako bi poruka ostala ista. Upravo ćemo u narednim primjerima vidjeti koje su to dijelove Meriggi i Badnjević promijenili kako bi prenijeli nama čitateljima Andrićevu misao.

A: *A Šemsibeg **ih** samo gleda i ponajviše čuti.* (p. 165)

B: *Sempre più spesso Šemsi-bey si accontentava di osservare **i suoi interlocutori** rimanendo in silenzio.* (p. 748)

M: *Šemsibeg si limitava a guardare **i suoi ospiti**, e, per lo più, taceva.* (p. 202)

U ovom primjeru vidimo slučaj u kojemu oba prevoditelja ne poštuju hijazam koji se nalazi u izvornom tekstu ne reducirajući imenice „interlocutori“ i „ospiti“ u zamjenicu „ih“. Na taj način „ne poštuju originalnu sintaksičku konstrukciju i ne valoriziraju *variatio* koji nam nudi Andrić“ (Džindo, 2011: 44). Zbog te slobode koju su si uzeli u prijevodu, i dolazi do razilaženja u odabiru imenica; Badnjević stoga bira imenicu „interlocutori – sugovornici“, a Meriggi bira imenicu „ospiti – gosti“.

A: *A on nije bio jedini koji ga je nosio.* (p. 161)

B: *D'altronde non era l'unico a portarsela **nel cuore**.* (p. 743)

M: *Inoltre non era l'unico a portarla.* (p. 197)

Za razliku od mnogih primjera u kojima nedostaje dio izvornog teksta u prijevodu, a koje ćemo proučiti u nastavku rada, u ovom primjeru imamo slučaj dodavanja teksta. Naime, prevoditeljica Badnjević odlučila je dodati priložnu oznaku za mjesto „nel cuore – u srcu“ za koju je smatrala da upotpunjuje Andrićevu sliku, a to je slika Alihodže koji biva upucan u grudi: „Ono „olovno đule“, koje mu je leglo u grudi kad je ugledao crven krst na ruci austrijskog vojnika i kroz suze pročitao „carske riječi“, nije doduše iščezlo, ali je postalo maleno kao zrno sa brojanica, tako da se sa njim dalo živeti. A nije on bio jedini koji ga je nosio“ (Andrić, 2011: 161). Za razliku od Badnjević, Meriggi je slijedio izvorni tekst ne dodajući nikakve priložne oznake jer mi zapravo ne znamo je li metak Alihodžu pogodio točno u srce ili negdje drugo u grudi.

A: [...] *da plaše i razgone svakojake ptice i sitne zverke koje su se tu gnezdile.* (p. 168)

B: [...] *spaventando e cacciando gli uccelli e i piccoli animali che vi avevano nidificato o costruito le loro tane.* (p. 751)

M: [...] *a spaventare e a cacciare ogni genere di uccelli e di bestioline che vi avevano nidificato.* (p. 206)

U ovom primjeru vidimo još jedan slučaj u kojemu prevoditeljica Badnjević dodaje nepostojeće dijelove rečenice u prijevod, smatrajući da logički odgovaraju slici koju Andrić želi prenijeti čitatelju, a to je slika radnika koji oko ruševina razgone ptice i zvijeri koje su se tu gnijezdile kako bi se moglo započeti sa izgradnjom mosta: „U očima svih kasabalija, od rođnjado smrti, to i nije bila obična ruševina nego završetak mosta, sastavni deo kasabe kao i njihova rođena kuća, i nikad niko ni u snu nije pomislio da bi se moglo dirnuti u stari han i da bi na njemu trebalo ma šta menjati, što vreme i priroda sami nisu već izmenili. Ali jednog dana je došao red i na to. Najpre su inženjeri dugo premerali oko ruševine, a onda su došli radnici i nadničari i počeli da skidaju kamen po kamen i da plaše i razgone svakojake ptice i sitne zverke koje su se tu gnezdile“ (Andrić, 2011: 168). Iako imenica „tane — jazbina, rupa“ odgovara kontekstu rečenice, ona ne postoji u izvornom tekstu, a ne postoji ni krucijalna važnost da ju se „ubaci“ u prijevod. Meriggi je, kao i u prethodnom primjeru, slijedio izvorni tekst smatrajući da je poruka prenesena i bez dodavanja imenice „tane“.

5.1. Neprevedeni dijelovi teksta

Posljednji slučaj kojim ćemo se baviti u ovome radu jesu neprevedeni dijelovi teksta. Iako smo u prethodnom dijelu govorili o tome kako prevoditelji ponekad odstupaju u prijevodu kako bi prenijeli misao i sliku, ta odstupanja ponekad mogu biti prevelika, u smislu da su dijelovi izvornog teksta u potpunosti izostavljeni u prijevodu, što se ne bi smjelo događati. Prevoditelj nije autor, on ne bi smio po svom nahođenju samo tako „izbacivati“ dijelove izvornog teksta, isto kao što ne bi smio dodavati nepotrebne dijelove. Upravo ovaj problem ćemo proučiti u sljedećim primjerima i vidjeti koje su dijelove teksta autori izostavljali u prijevodima.

A: *U virovima ispod okana stvarala se bela pena i okretala uokrug [...] (p. 120)*

B: *Sotto le arcate si formava una schiuma bianca che turbinava [...] (p. 696)*

M: *Nei vortici, sotto le arcate, si formava una bianca spuma che turbinava [...] (p. 147)*

U ovom primjeru radi se o priložnoj oznaci za mjesto „u virovima“ koju prevoditeljica Badnjević naprosto nije prevela, dok se prevoditelj Meriggi odlučio za jednostavan i nadasve točan prijevod „nei vortici - u virovima / vrtlozima“.

A: *Ali ništa nije pomagalo. Ni rakija nije mogla da im razdreši jezik. Čak ni Ćorkan nije ništa govorio. (p. 133)*

B: *Ma non servì a niente. Perfino il Guercio rimase muto. (p. 710)*

M: *Ma non valse a niente. Neppure la rakija sciolse loro la lingua. Perfino Ćorkan si chiuse in un ostinato mutismo. (p. 163)*

Prevoditeljica Badnjević, u ovom primjeru, nije prevela rečenicu „Ni rakija nije mogla da im razdreši jezik.“ dok je prevoditelj Meriggi našao jako dobro rješenje za istu: „Neppure la rakija sciolse loro la lingua“. Zanimljiva je i činjenica da je odlučio zadržati izvorni oblik imenice „rakija“ ne objašnjavajući ga dodatno, iako je mogao iskoristiti neki drugi italijanski ekvivalent poput imenica „acquavite“ ili pak „grappa“. Kada pak govorimo o stilu Dunje Badnjević, u čitavom njenom prijevodu se može primijetiti tendencija izostavljanja rečenica, pa čak i dvije do tri rečenice zaredom, što vidimo i u narednom primjeru:

A: *Najpre je većini stvar izgledala, kao što i jeste, besmislena, ružna i nemoguća. Ali u ovim trenucima opšte uzbuđenosti nešto je trebalo uraditi, nešto krupno, neobično, a samo je to bilo moguće da se uradi. Neće biti — hoće biti! (p. 143)*

B: -----

M: *Sulle prime la faccenda sembrò alla maggioranza, come appunto era, insensata, cattiva e impossibile. Ma in quei momenti di eccitazione generale qualcosa bisognava pur fare, qualcosa di grande, inconsueto, e solo questo si poteva fare. Si farà, non si farà...* (p. 175)

A: *Stoga se strasti u njemu sukobljavaju, **potiskuju i često potpuno isključuju jedna drugu.*** (p. 174)

B: *[...] ecco perché le sue passioni si scontrano nel suo animo, **vengono represses e spesso si escludono l'un l'altra.*** (p. 758)

M: *Per tale ragione le passioni si scontrano nel suo animo.* (p. 213)

U ovom posljednjem primjeru vidimo još jedan slučaj u kojemu nedostaje dio rečenice u prijevodu. Prevoditeljica Badnjević je ponudila rješenje pasivnom konstrukcijom *venire + particip glagola „reprimere — represso“*: „vengono represses e spesso si escludono l'un l'altra“, dok Meriggi nije uopće preveo dio rečenice: „potiskuju i često potpuno isključuju jedna drugu“.

6. Zaključak

U ovom magistarskom radu pokušali smo pridonijeti morfološko-sintaksičkoj analizi dvaju prijevoda na italijanski jezik romana Ive Andrića *Na Drini ćuprija*. Analizirali smo veliki broj primjera iz pet poglavlja (VIII., IX., X., XI. i XII.) koje smo podijelili na one morfološkog i semantičkog tipa, a na samom kraju bavili smo se analizom nekih nedosljednosti u prijevodu.

Kada govorimo o morfološkoj analizi, vidjeli smo da Andrićev roman obiluje turcizmima za koje smo primijetili da postoje razlike u prijevodima. Badnjević u većini slučajeva odlučuje zadržati izvorne oblike riječi, dok prevoditelj Meriggi u većini slučajeva prilagođava leksiku, zamjenjujući turcizme italijanskim ekvivalentnim oblikom riječi (A: *čaršija* – B: *čaršija* – M: *mercato*; A: *hodža* – B: *hodža* – M: *imano*; A: *feredža* – B: *feredža* – M: *scialle*). Osim turcizmima, u morfološkoj analizi bavili smo se i prijevodima germanizama za koje Meriggi i Badnjević nude slična rješenja u prijevodima na italijanski jezik, ali postoje i razlike kao u slučaju turcizama (A: *švabe* – B: *austiaci* – M: *austriaci*; A: *vlah* – B: *infedele* – M: *Vlah*). Nakon analize prijevoda turcizama i germanizama, analizirali smo prijevode nekih općih i vlastitih imenica, nadimaka, toponima, glagola, pridjeva i čestica za koje ne možemo reći da jedan prevoditelj nudi bolja rješenja od drugoga, no postoje slučajevi u kojima je prijevod Badnjević ili Meriggija točniji od onog drugog, kao na primjer u slučajevima: A: *komandant* – B: *colonnello* – M: *comandante*; A: *Ćorkan* – B: *il Guercio* – M: *Ćorkan*; A: *Žlijeb* – B: *Žljeb* – M: *Žlijeb*; A: *bogami* - / - M: *per dio*; A: *dabogda* – B: *voglia Iddio* – M: *che* itd. Nakon analize ovih elemenata, proučili smo prijevode sintagmi i lokucija koje Meriggi prevodi držeći se izvornog teksta, dok Badnjević nešto češće odstupa u prijevodima (A: *neka tečnost koja je pekla* – B: *alcol* – M: *un liquido che bruciava*).

U drugom dijelu rada bavili smo se sintaksičkom analizom prijevoda odabranih poglavlja romana *Na Drini ćuprija*. Ova analiza podrazumijevala je sintaksičku analizu prijevoda glagolskih vremena u koja spadaju prezent, perfekt i futur. Najznačajnije razlike u prijevodima uočili smo u prijevodima prezenta (A: *nisu* – B: *non erano* – M: *non sono*; A: *ne branimo* – B: *non saremo* – M: *non siamo*) gdje Meriggi zadržava prezent u svojoj verziji dok Badnjević prezent češće prevodi perfektom. U slučaju perfekta dolazi do pojave razlika u prijevodima prošlog svršenog i prošlog nesvršenog vremena. Badnjević se u slučaju prošlog svršenog i nesvršenog vremena češće drži izvornog teksta, dok Meriggi u većini slučajeva odlučuje prošlo nesvršeno vrijeme prevesti prošlim svršenim vremenom i obratno kao što smo

vidjeli u primjeru: *A: je zavladao – B: aveva preso possesso – M: teneva in pugno*. Nakon analize glagolskih vremena, analizirali smo prijevode aspekatskim glagolima (*prendere a, stare per i continuare a*), a potom i prijevode nekih priloga i priložnih oznaka za koje Badnjević i Meriggi nude različita rješenja: *A: ovuda – B: il ponte – M: dovunque; A: kao ranjenik – B: come se gli avessero dato una botta in testa – M: come un ferito*.

Na samom kraju rada proučili smo neke nedosljednosti u prijevodima, poput izostavljanja teksta u prijevodu, što se pojavljuje kod oba prevoditelja. Razlozi su nam nepoznati, no možemo samo pretpostaviti da se u tim slučajevim radilo ili o grešci prilikom prevođenja ili o namjernom izostavljanju dijelova izvornog teksta zbog nepronalaska adekvatnog rješenja.

Ipak, na koncu ovoga rada, važno je naglasiti da su i Badnjević i Meriggi svojim prijevodima uvelike pridonijeli razumijevanju sličnosti i razlika između srpskohrvatskog, b/h/s i italijanskog jezika. Iako je prijevod Brune Meriggija objavljen 1960. godine, a onaj Dunje Badnjević četrdeset jednu godinu poslije (2001.), svaki je sam po sebi svjedok razumijevanja i doživljavanja srpskohrvatskog jezika i bosanskohercegovačke kulture u kulturnom kontekstu u kojem je Andrićevo djelo nastalo. Na osnovu obrađenih primjera uvidjeli smo da oba prevoditelja poznaju izvornu kulturu i kontekst djela te da su ponudili adekvatna rješenja, razumljiva italijanskom čitatelju za što i Jasmin Džindo kaže da „sve to samo svjedoči o bogatstvu oba jezika, imajući u vidu tanane razlike i sličnosti među njima“ (Džindo, 2011: 96). Stoga možemo zaključiti da su i Dunja Badnjević i Bruno Meriggi svojim prijevodima pomogli u izgradnji „mosta“ među dvjema različitim kulturama spajajući ih i ostajući zabilježeni u vremenu i prostoru. Ti prijevodi, svjedoci nekog drugačijeg i posebnog doba, ostat će da „traju i stoje čvrsto *kao na Drini ćuprija*“ (Andrić, 2011: 94).

7. Literatura

1. Ban, L., Matovac, D. (2012) *Hrvat dilindeki bazı türkçe kelimeler üzerine kısa bir bakış*. Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 4, pp. 155–166.
2. Beccaria, G. L. (1994) *Dizionario di linguistica e di filologia, metrica, retorica*. Torino: Einaudi.
3. Čengić, N. (2020) *O glagolskom aspektu u prijevodima na italijanski jezik romana Ive Andrića* Travnička hronika. Sarajevo: Filozofski fakultet u Sarajevu. [online] Dostupno na: <http://www.ff-eizdavastvo.ba/Books/O-glagolskom-aspektu-u-prijevodima-na-italijanski-jezik-romana-Ive-Andrica-Travnicka-hronika.pdf>
4. De Mauro, T. (2000) *Il Dizionario della lingua italiana*. Torino: Paravia.
5. Deanović, M., Jernej, J. (2012) *Hrvatsko-talijanski rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.
6. Deanović, M., Jernej, J. (2012) *Talijansko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.
7. Džindo, J. (2011) *Jedan roman - Dva prijevoda*. Trst: Mediterranea.
8. Enciklopedija.hr. (2021) *Hrvatska enciklopedija*. [online] Dostupno na: <https://enciklopedija.hr/>
9. Filan, K. (2014) „Turski jezik u Bosni u osmansko doba”. Anali Gazi Husrev-begove biblioteke. Knjiga XXXV. Sarajevo, p. 151.
10. Filipović, M. (2007) *O značenju toponima*. [online] Nezavisne novine. Dostupno na: <http://www.nezavisne.com/index/kolumne/O-znacnju-toponima/11004>
11. Golubović, B. (2007) *Germanismen im Serbischen und Kroatischen*. München: Otto Sagner.
12. Hodžić, A. (2019) „Analiza prevoda na turski jezik turcizama u romanu *Derviš i smrt (Derviş ve Ölüm)* Meše Selimovića“. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu.
13. Jahić, Dž., Halilović, S., Palić, I. (2000) *Gramatika bosanskoga jezika*. Zenica: Dom štampe.

14. Jezek, E. (2005) *Lessico. Classi di parole, strutture, combinazioni*. Bologna: Il Mulino.
15. Kırbaç, S. (2013) „Türk Dilinin Boşnakça ile İlişkileri ve Abdulah Škaljić”. *The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume 6, Issue 4, p. 896.
16. Pennisi, C. (2021) *Ivo Andrić e il ponte sulla Drina*. [online] Culturificio. Dostupno na: <https://culturificio.org/1868-2/>
17. Rittig-Beljak, N. (2021) *Der Sinn der dörflichen Spitznamen (Beitrag zu einer Analyse)*. [online] Hrcak.srce.hr. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/43770>
18. Serianni, L. (1997) *Italiano. Grammatica, sintassi, dubbi*. Con la collaborazione di A. Castelvechi; glossario di G. Patota. Milano: Garzanti.
19. Škaljić, A. (1989) *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.
20. Treccani.it. (2021) *Treccani - La cultura Italiana - Vocabolario*. [online] Dostupno na: <https://www.treccani.it/vocabolario/>
21. Zanichelli.it. (2021) *Italiano - Zanichelli*. [online] Dostupno na: <https://www.zanichelli.it/dizionari/italiano>

Korpus

1. Andrić, I. (1960) *Il ponte sulla Drina*. preveo B. Meriggi. Milano: Arnoldo Mondadori.
2. Andrić, I. (2011) *Na Drini ćuprija*. Zrenjanin: Sezam Book.
3. Andrić, I. (2001) *Romanzi e Racconti*. prevela D. Badnjević. Milano: Arnoldo Mondadori.